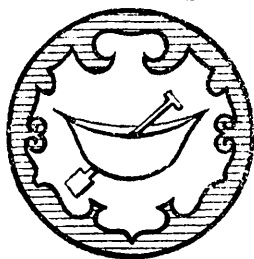

DZIENNIK

ZARZĄDU

M. ŁÓDZI

Redakcja i administracja
ul. Pomorska 18.

Administracja czynna od godz. 9—12 wp.
Redakcja od godz. 2—3 po południu.

Prenumerata: Kwartalnie . Mk. 1000. —
Miesięcznie . „ 300.—

Ogłoszenie: Wiersz nonparelowy (cztery
szpalty na stronie) Mk. 75.—Przed tekstem
Mk. 200.— za wiersz (dwie szpalty na
stronie). Drobne 25 marek za wyraz.
Najmniejsze ogłoszenie mk. 250.—

Cena egzemplarza 75 Marek

Nr 34. (150.)

Łódź, czwartek 17 sierpnia 1922 r.

Rok IV.

NUMER SPECJALNY

poświęcony działalności

Łódzkiego Zarządu Miejskiego w trzyleciu 1919—1921.

STAN OGÓLNY I ROZWÓJ MIASTA W OKRESIE SPRAWOZDAWCZYM.

Stani i charakter miasta pod względem przemysłowym i handlowym.

Łódź przeszła już kryzys zarówno pod względem handlowym, jak i przemysłowym, wywołany rabunkową gospodarką okupantów w latach 1915 — 1918, i rozwija się nadal pomyślnie, pomimo przejściowych stagnacji w przemyśle.

W Łodzi jest około 250 większych fabryk, obejmujących przemysł włókienniczy, wełniany i bawełniany; 116 fabryk i składów barwników i przetworów chemicznych, 134 stolarni i fabryk mebli, 72 farbiarnie, 85 fabryk czapek i kapeluszy, 69 zakładów blacharskich, 7 fabryk cegły, 3 fabryki atramentu, 7 browarów i składów piwa, 5 przedsiębiorstw brukarskich i asfaltowo-betonowych, 20 przedsiębiorstw budowlanych, 4 fabryki cyklorji, 55 drukarni i litografij, 42 introligatornie, 16 garbarń, 12 fabryk gilz do papierosów, 9 zakładów grawerskich, 3 huty szklane, 1 fabryka guzików, 7 zakładów kamieniarsko-rzeźbiarskich, 10 młynów, 16 odlewni, 7 fabryk powozów, 2 fabryki samochodów i 5 tartaków, w których pracuje ogółem około 85,659 robotników.

Łódź posiada następujące linje kolejowe:

a) kolej Łódź-Fabryczna, wybudowana w roku 1886, jako odnoga kolei Warszawsko-Wiedeńskiej od stacji Koluszki o 2-ch torach;

b) linja Łódź-Kalisz-Skalmierzyce, wybudowana w roku 1902, zwana strategiczną o 2-ch torach;

c) linja Łódź - Zgierz - Łowicz - Warszawa o jednym torze kolejowym;
 d) kolej obwodowa, okalająca południową część miasta o dwóch torach, która stanowi połączenie kolei Łódź - Fabryczna z koleją Łódź - Kaliska;
 e) prócz tego w roku 1919 rozpoczęto budowę kolei Łódź - Kutno - Płock - Sierpc, projektowanej tymczasowo o jednym torze. Roboty przerwano na odcinku Łódź - Kutno w roku 1920.

Z połączeń drogowych Łódź posiada następujące arterje komunikacyjne:

1) główna magistrala miejska, nosząca nazwę ulicy Piotrkowskiej, zbudowana przy starym trakcie państwowym Łęczycza - Ozorków - Zgierz - Pabjanice - Łask, przecinająca po osi podłużnej z północy na południe całe miasto. Odgałęzienie powyższego traktu państwowego prowadzi od Rynku Górnego do Rzgowa - Tuszyńska - Piotrkowa.

2) Szosa Konstantynowska, prowadząca do Konstantynowa - Lutomińska i Szadku.

3) Szosa Aleksandrowska, prowadząca do Aleksandrowa, Uniejowa i Turku.

4) Szosa Rokicińska, prowadząca do Andrzejowa, Rokicin i Tomaszowa.

5) Szosa Brzezińska, prowadząca do Brzezin, Jeżowa i Rawy.

6) Szosa Łagiewnicka, prowadząca do Łagiewnik i Strykowa.

Drogi, chwilowo o charakterze drugorzędnym, ważne jednak dla ruchu miejskiego, prowadzą do:

1) Rogowa, 2) Retkini, 3) Dąbrowy, Antoniewa i Mileszek, 4) Srebrnej, 5) Zarzewa, 6) Żabińca i Marjanowa.

Łódź nie posiada żadnego połączenia wodnego. Przeprowadzone studia połączeń dróg wodnych kanału: Warta - Bzura - Wisła; Pilica - Wisła i Czarna Przemsza - Warta - Pilica - Wolbórka - Ner; z powodu warunków terenowych, geograficznych i ekonomicznych pozytywnych rezultatów nie dały.

Znaczenie handlowe linii kolejowych wiąże się ściśle z rozwojem gospodarczym i przemysłowym miasta.

Linja Łódź - Koluszki obsługuje niemal 3/4 całego, skierowanego na m. Łódź ruchu towarowego z linii: Warszawsko-Wiedeńskiej, Białostockiej, Dęblińskiej, Siedleckiej, Radomskiej, Mławskiej, Włocławskiej i Kutnowskiej.

W roku 1920 dowieziono po linii Łódź - Fabryczna i wylądowano na dworcu towarowym Łódź - Fabryczna 64,944 wagonów towarowych, stanowiących 78% ogólnego wwozu do miasta za tenże rok.

W roku 1922 ruch towarowy po linii Łódź - Koluszki przybrał takie rozmiary, że częstokroć łódzka inspekcja przewozowa wspomnianej linii zmuszona była wylądowanie wstrzymać, przetrzymując nieraz do 100 wagonów niewylądowanych przez kilka dni na stacji widzewskiej.

Niewystarczające przestarzałe urządzenia techniczne, stary, mały i prymitywnie urządzony dworzec towarowy i osobowy oraz brak odpowiednich wielkich magazynów kolejowych wpływają nader ujemnie na sprawność ruchu towarowego. Przyczynia się do tego również nadmierne obciążenie linii kolejowej Warszawsko-Wiedeńskiej, która już oddawna nie może sprostać nowoczesnym warunkom komunikacji, tak, iż po przyłączeniu ostatecznym Górnego Śląska do Polski grozi katastrofalny zastój środków transportowych na wspomnianej linii.

Ponieważ 64% ogólnego wwozu łódzkiego stanowi węgiel, wynoszący przeciętnie 70% całego wwozu, sprowadzonego drogami okólnymi po linii Łódź - Fabryczna - Koluszki, jedynym środkiem zaradczym przeciw

nadmiernemu obciążaniu ruchu na wyżej wspomnianej linii jest rozbudowa istniejącej sieci kolejowej w kierunku Zagłębia Dąbrowskiego, lub Wielunia i Lublińca, ewentualnie budowa kanału wodnego dla ruchu ciężarowego.

Znaczenia handlowe linii Łódź-Kalisz, głównie z powodu niedostatecznego rozgałęzienia sieci kolejowej od danej linii, jest znacznie mniejsze. W roku 1920 wyładowano na dworcu kaliskim 23751 wagonów towarowych, stanowiących 30 proc., ogólnego wwozu; wysłano zaś 5486 wagonów.

Rozbudowa powyższej linii w kierunku Łask—Częstochowa, lub Zduńska-Wola, Szenkielów, Wieluń, Oleśno, ewentualnie połączenie końcowych stacji kolejek wązkotorowych Szenkielów-Osjaków, Szczepanów, Praszczyki, Herby i Tarnów nadawałyby linii Kaliskiej pierwszorzędne znaczenie, przede wszystkim dla ruchu ciężarowego, zwłaszcza zaś ładunków węglowych.

Znaczenie handlowe linii Łódź-Łowicz-Warszawa nie wytrzymuje porównania z linią Warszawsko-Wiedeńską, gdyż linja ta jest o jednym tylko torze i nie odpowiada warunkom komunikacji nowoczesnej. Z chwilą gdy wykończona zostanie budowa linii Łódź-Kutno, stanowiąca odgałęzienie linii Łowicz-Warszawa w kierunku północnym, znaczenie tej ostatniej wzrośnie.

Linja kolei obwodowej jest do tej pory najmniej wyzyskana z powodu bardzo małego dworca w Chojnach, przyjmującego zaledwie 8 proc. udziału w ogólnym wwozie do m. Łodzi. Ruch przejściowy po linii obwodowej w chwili obecnej o tyle jest nieznaczny, że z powodu braku szyn i podkładów kolejowych rozebrano na niej drugi tor.

W przyszłości, gdy miasto zostanie zamknięte na północy i po wyodrębnieniu torów osobowych od towarowych, znaczenie linii obwodowej dla komunikacji miejskiej będzie pierwszorzędne, a po zbudowaniu specjalnych bocznic tej linii dla nowopowstałych i istniejących już zakładów południowej części miasta przyczyni się ona również do ożywienia przemysłu łódzkiego.

Rozpoczęta budowa linii kolejowej Łódź-Zgierz-Ozorków-Łęczycza-Kutno-Płock-Sierpc stanowić będzie jedyne połączenie Łodzi z północną częścią kraju. Linja ta, otwierająca dla miasta naszego bogate spichrze łąk żywnościowych w powiatach: Konińskim, Kolskim, Słupeckim wraz z koniecznym jej przedłużeniem na północy od Sierpca na Brody, Hławę, połączyłaby Łódź i cały okręg przemysłowy naturalnymi węzłami z Gdańskiem po najkrótszej linii. Roboty około tej tak ważnej dla całego okręgu przemysłowego łódzkiego linii kolejowej przerwano przed dwoma laty. Trasa kolejowa ulega powoli zniszczeniu, niezrozumiałem jest przeto stanowisko Ministerstwa Skarbu, wstrzymującego wszelkie kredyty na wykończenie wspomnianej linii kolejowej, która prócz wielkich korzyści handlowych skróciłaby w dodatku komunikację kolejową do Poznania o 83 kilometry.

Znaczenie komunikacji wodnej wobec konkurencji z taryfą przewozową kolejową na mniejszych odległościach ograniczyć się może jedynie przy danych warunkach eksploatacyjnych do zbudowania kanału przewozowego. Najwięcej widoków powodzenia posiada projektowany przez Warszawską Dyрекcję Budowy Kanałów Ministerstwa Robót Publicznych kanał wodny Śląsk — Gdańsk, mający przechodzić koło m. Łodzi z projektowaną odnogą do Łodzi. Przewóz rudy, żelaza, węgla i koksu śląskiego, węgla dąbrowskiego, różnego budulca, kostek granitowych i wszelkich cięż-

zarów po projektowanej drodze do m. Łodzi wpłynąłby znacznie na zmniejszenie nadmiernego ruchu towarowego na liniach kolejowych, zwiększając jego sprawność. Poważne cyfry, sprowadzonego do Łodzi węgla w ilości około 1000000 tonn przed wojną, stanowiących przeciętnie 64% ogólnego przywozu łódzkiego, świadczą dokładnie o znaczeniu powyższej kwestji dla polityki komunikacyjnej naszego miasta.

Znaczenie handlowe szos i dróg m. Łodzi wyraża się w silnie rozwiniętym ruchu kołowym pomiędzy Łodzią a okolicznymi miejscowościami całego okręgu gospodarczego łódzkiego.

Szosa, prowadząca do Pabjanic, z drogą do Rzgowa, Zgierza i Konstantynowa posiadają kolejki dojazdowe o nadzwyczaj silnie rozwiniętym ruchu pasażerskim i wysokim znaczeniu aprowizacyjnym dla zaopatrywania w produkty rolne miasta naszego w latach wojennych i powojennych.

Ze względu na silny ruch lokalny oraz w interesie ścisłych węzłów gospodarczych pomiędzy Łodzią a Brzezunami i Tomaszowem, pożądana jest budowa kolejek dojazdowych do powyższych miejscowości w terminie jaknajrychlejszym.

Sprawą również pierwszorzędnej wagi jest budowa nowej drogi państwowej poza zachodnimi granicami m. Łodzi, łączącej bezpośrednio Zgierz i Pabjanice, celem zmniejszenia przeciążonej ruchem ulicy Piotrkowskiej, Zgierskiej, Nowomiejskiej, Pabjanickiej i t. d.

Nad usunięciem powyższych braków oraz uzupełnieniem sieci komunikacyjnej zarówno kołowej jak i kolejowej pracuje od szeregu lat Magistrat m. Łodzi, projektując dla całego okręgu przemysłowego łódzkiego plan regulacyjny, mający na celu podniesienie warunków gospodarczych i uzdrowotnienie powyższych środków komunikacyjnych.

Połączenia telefoniczne miasta naszego zarówno wewnętrzne jak i międzymiastowe nie odpowiadają w żadnej mierze znaczeniu i rzeczywistym potrzebom m. Łodzi. Jako centrum handlu i przemysłu krajowego, związanem gospodarczemi węzłami z całym niemal krajem, Łódź winna posiadać bezpośrednie połączenia telegraficzne z w. m. Gdańskiem, Poznaniem, Toruniem, Krakowem, Lwowem, Lublinem i Wilnem, a przedewszystkiem zaś ze wszystkimi ważniejszymi miejscowościami przemysłowemi Okręgu Łódzkiego.

Stosunki pocztowe w Łodzi znajdują się w stanie opłakanym. Ruch posyłkowy, wzrastający z tysiąca paczek do 4 tysięcy paczek dziennic, z powodu braku łączności pomiędzy zarządami kolejowemi i pocztowemi, jest tamowany. Poczta łódzka przeważnie wskutek i niezrozumienia przez władze centralne potrzeb naszego miasta oraz niedoceniań przez nie znaczenia i potęgi gospodarczej okręgu łódzkiego pracuje w najprymitywniejszych warunkach technicznych. Brak magazynów przechowawczych, zbiorowych i pomieszczeń pocztowych przy stacjach kolejowych wpływa na zmniejszenie sprawności ruchu. Wysyłane furgony pocztowe do stacyj kolejowych wracają często wraz z wysłanymi do pomocy 6 robotnikami, nie dokonawszy ekspedycji przesyłek.

Zasługują również na ostrą krytykę środki lokomocji poczty łódzkiej. Brak stajen uniemożliwia zwiększenie ilości furgonów pocztowych, samochodów ciężarowych zaś poczta nie posiada. Z powodu wadliwie położonej i niewystarczającej sieci tramwajowej, wyzyskanie tramwajów dla celów pocztowych jest niemożliwe.

Daje się również dotkliwie odczuwać w mieście naszym brak poczty pośpiesznej oraz niedostarczanie przesyłek do domów. Poza to brak

jest w mieście, a zwłaszcza w najgęściej zaludnionych dzielnicach odpowiednio urządzonych filij pocztowych.

Wygląd miasta.

Łódź ma charakter czysto przemysłowego miasta, budowanego pośpiesznie w ciągu jednego stulecia, bezplanowo, bez porządku i bez uwzględnienia udogodnień mieszkalnych. Przy wszystkich niemal ulicach znajdują się domy mieszkalne obok fabryk, wydzielających w mniejszym lub większym stopniu dym, gazy, wycieki, ścieki brudne i cuchnące oraz sprawujących nieznośny hałas.

Rozwój budownictwa mieszkalnego postępował szybko w stosunku do wzrastającej ilości mieszkańców miasta, liczącego 450 tysięcy ludności, lecz pod względem jakości pozostał bardzo niski.

Domy budowane są tandetnie, pozbawione dostatecznego dopływu światła i przewiewu, bez elementarnych wygód i ze złych materiałów. Wskutek tego mieszkania są przeważnie zimne, wilgotne; okna i drzwi nieszczelne; ściany i stropy popękane i t. p.

Początkowo Łódź była miastem, a właściwie dużą wsią, z której pozostało kilkaset domów drewnianych, nadających się jedynie, ze względu na swój stan, do rozbiórki.

W przeciągu ostatnich 5-ciu lat rozebrano w ten sposób około 400 drewnianych domów, szop, stajenek i t. d., a w tej liczbie około 150 domów, które groziły zawaleniem. Tę samą bezplanowość, ten sam nieporządek daje się dostrzec w stanie ulic miejskich, które prawie wszystkie brukowane są kamieniem polnym, a tylko około 2 proc. kostką granitową lub drzewną. Ponieważ do tej pory opieka nad chodnikami i zarządanie nimi należy do właścicieli domów, chodniki zbudowane są z najróżnorodniejszego materiału, w różnych poziomach, z różnymi spadkami i wogóle w bardzo złym stanie są utrzymywane.

Oświetlenie ulic przedstawia się następująco:

Na ulicach miasta pali się 1376 lamp gazowych i 96 lamp elektrycznych. Oświetlane są ulice tylko w śródmieściu, przedmieścia ostatnio — z wyjątkiem Bałut — włączone w granice miasta, nie są zupełnie oświetlane. W ten sposób około 80 proc. ulic tonie w ciemnościach.

Kanalizacji i wodociągów miasto nie posiada wcale, jedynie istnieje kilkaset domów lepszych, które mają własne wodociągi z motorami elektrycznymi i spławną kanalizację z dołem biologicznym, z którego najczęściej ścieki w stanie nieprzerobionym, nieznośnie cuchnące przepompowywane są do rynsztoków ulicznych, zatruwając — zwłaszcza letnią porą — powietrze.

Komunikację w mieście utrzymują tylko tramwaje elektryczne, mające około 24 kilometrów toru na ogólną ilość 200 kilometrów ulic i na 10000 hekt. obszaru miejskiego oraz — dorożki. Tramwaje stanowią dotychczas własność prywatną, przyczem skoncentrowane są w jednej głównej arterji komunikacyjnej na ul. Piotrkowskiej.

Urządzenia miejskie dla handlu i przemysłu.

Z urzędzeń miejskich dla handlu Łódź posiada następujące:

- 1) hale miejskie przy ul. Zgierskiej (102 budki);
- 2) hale dzierżawione przy ul. Kościelnej 6 (144 budki i 57 sklepów);
- 5) 3 rynki targowe miejskie: Wodny, Zielony i Plac Wolności;
- 4) 2 rynki koncesjonowane targowe: Górny i Lutomiarska 23 (dawniejszy bazar Tanfaniego).

Pozatem istnieje Rzeźnia Miejska przy zbiegu ulicy Radwańskiej, Inżynierskiej i Wołowej, eksploatowana przez Akcyjne Towarzystwo oraz Rzeźnia Bałucka, obsługująca dzielnice pozamiejskie.

Stan miasta pod względem urządzeń zdrowotnych.

Pod względem sanitarnym miasto nasze, z powodu braku wodociągów i częściowej tylko kanalizacji znajduje się w położeniu nienajlepszym.

Z urządzeń zdrowotnych wymienić należy: 10 łóżni prywatnych, z których 2 dzierżawi miasto. Ogółem miasto posiada 20 wanic, 1 miejską aptekę szpitalną, 5 szpitali i 2 ambulatorja.

Łódź liczy pozatem 84 apteki prywatne, 4 szpitale prywatne, 2 lecznice prywatne, 2 szpitale fabryczne, 5 ambulatorjów społeczno-filantropijnych (prywatnych), 2 zakłady położnicze społeczno-filantropijne i 1 prywatny.

Charakter szpitali miejskich można określić według rodzajów chorób, jakie są w nich leczone. I tak — w Szpitalu Miejskim Powszechnym jest oddział epidemiczny na 400 łózek; Szpital Marji-Magdaleny przeznaczony jest dla kobiet, dotkniętych chorobami wenerycznymi i liczy 150 łózek; Szpital Miejski dla Chorych Chirurgicznych na 150 łózek; Szpital Miejski dla Lekko Gruźliczych w Chojnach liczy 75 łózek; Szpital św. Aleksandra dla chorób wewnętrznych i wenerycznych — 80 łózek.

Z szpitali prywatnych zanotować należy: Szpital dla starozakonnych fundacji im. Poznańskich na 120 łózek, szpital Anny-Marji dla dzieci na 120 łózek, szpital ewangelicki ogólny na 40 łózek, szpital dla umysłowochorych „Kochanówka” na 310 łózek.

Przytulki położnicze są następujące: żydowski pod egidą Żydowskiego Towarzystwa Dobroczynności na 30 łózek i przytułek przy Chrześcijańskim Towarzystwie Dobroczynności na 30 łózek.

Pomimo naogół znacznej ilości szpitali w Łodzi (23), liczba ta jest niewystarczająca w stosunku do ilości mieszkańców, gdyż na ogólną ilość tychże około 450,000 przypada 1505 łózek, czyli że na jedno łóżko wypada 3000 mieszkańców, podczas gdy w innych miastach stosunek ten przedstawia się o wiele pomyślniej (1 łóżko na 150 mieszkańców, ewentualnie 1 łóżko na 400 mieszkańców).

Frekwencja chorych z pośród mieszkańców miasta w latach 1919—1921 przedstawia się w sposób następujący:

W roku 1919 było 63% chorych.

„ 1920 „ 54% „

„ 1921 „ 48% „

Frekwencja pozamiejscowa wykazuje odwrotny stosunek:

W roku 1919 było 37% chorych,

„ 1920 „ 46% „

„ 1921 „ 52% „

Nie bez wpływu na stan zdrowotny miasta, wiele pozostawiającego do życzenia pod względem higienicznym, jest ilość ogrodów spacerowych, których Łódź liczy 6: park im. Sienkiewicza, park ks. Poniatowskiego, park Staszica, Źródlika, park 3 maja i park kolejowy, w którym projektowane jest wybudowanie w przyszłości Teatru Miejskiego.

Szkolnictwo w mieście.

Szkolnictwo powszechne w Łodzi w roku 1919 przedstawiało się, podobnie zresztą jak w całej Rzeczypospolitej, uwalniającej się od tamujących oświatę i kulturę więzów moskiewskich, cokolwiek rozluźnionych za czasów okupacji niemieckiej, nieszczególnie.

W dniu 12 kwietnia 1919 roku, jak stwierdzono na posiedzeniu delegacji Wydziału Szkolnictwa, wyłonionej przez I Łódzką Radę Miejską, czynnych było 654 oddziały szkół powszechnych, do których uczęszczało 81,000 dzieci, 3, cztero-klasowe szkoły średnie (polska, niemiecka i żydowska) oraz 1 seminarjum nauczycielskie. Przeprowadzony w drugiej połowie czerwca tegoż roku jednodniowy spis dzieci w wieku szkolnym wykazał, iż 31,500 dzieci ze szkół nie korzysta, a więc 50 proc. Wylonił się wniosek o wprowadzenie przymusu szkolnego, który ze względu technicznych (brak lokali i odpowiedniego zastępu wykwalifikowanych sił nauczycielskich) objąć mógł narazie 3 roczniki dziatwy: 9 — 10 i 11 letnie, rozszerzając się w następnych dwu latach na dalsze roczniki: 8, 12, 7 i 13 letnie.

W związku z tem powołano do życia Komisję Powszechnego Nauczania, będącą organem wykonawczym „Dekretu o obowiązku szkolnym” oraz Komisję Kulturalno-Oświatową dla spraw, mających na celu szerzenie kultury oraz kształcenie dorosłych na kursach wieczorowych.

W dniu 30 czerwca 1919 roku Rada Miejska m. Łodzi, przychyłając się do wniosku Magistratu z dnia 28 czerwca 1919 roku, wprowadziła przymus szkolny na rok szkolny 1919-20, przeznaczając na otwarcie nowych 220 oddziałów szkolnych mk. 1,011,500.— za czas od 1/IX. 1919 r. do 31. III. 1920 r. oraz mk. 90.000.— za czas od 1. VII. 1919 r. do 31. III. 1920 r. na natychmiastowe zorganizowanie biura nauczania powszechnego. Stosownie do dekretu z dnia 7 lutego 1919 roku „o obowiązku szkolnym” wszystkie zakłady naukowe podzielić można na 2 kategorie:

I — szkoły, w których zakres udzielanych wiadomości nie jest niższy, niż w publicznych szkołach powszechnych, gdzie dzieci czynią zadość obowiązkowi szkolnemu;

II — szkoły, w których program wykładanych nauk jest niższy, niż w szkołach publicznych powszechnych i w których nie można czynić zadość obowiązkowi szkolnemu.

Szkół kategorii pierwszej w roku szkolnym 1921/22 było w Łodzi:

A. powszechnych:

1. publicznych miejskich	157
prywatnych i społecznych	43

B. średnich ogólnokształcących:

1. państwowych	2
2. miejskich	1
3. prywatnych i społecznych	35.

C. zawodowych.

1. państwowych	6
2. miejskich	4
3. prywatnych i społecznych	4.

Wyższych zakładów naukowych w Łodzi niema.

Do drugiej kategorii szkół, nie czyniących zadość obowiązkowi szkolnemu, zaliczyć należy szkoły wyznaniowe, które istnieją w Łodzi tylko dla dzieci wyznania mojżeszowego. Do niedawna szkół tych było w Łodzi powyżej 150. Obecnie te zakłady naukowe, pragnąc pozyskać prawo czynienia zadość obowiązkowi szkolnemu oraz prawo zapisu dzieci w wieku szkolnym, przekształcającą się, dostosowując się do wymagań ustawy i uzyskują koncesję na szkoły prywatne powszechne.

Wobec tego liczba szkół wyznaniowych zmniejsza się z roku na rok i to wyłącznie pod wpływem wprowadzenia powszechnego nauczania.

W związku z wprowadzeniem w Łodzi kontroli dzieci, uczęszczających na naukę do szkół wszelkiego typu i przydzielaniem dzieci w wieku szkolnym do publicznych szkół powszechnych, o uwolnieniu od zapisu do szkoły powszechnej decyduje świadectwo uczęszczania do innej szkoły, lecz obowiązkowo takiej, która czyni zadość obowiązkowi szkolnemu. Nie mogąc więc czynienia zadość przez zakłady szkolne przepisom o obowiązku szkolnym wprowadzić odrazu w czyn z powodu nadmiernej ilości uczniów tych szkół, można wszakże nowych dzieci nie dopuścić do zapisu do szkół wyznaniowych tak długo, aż nie przekształcą się one na szkoły prywatne powszechne. Podobny sposób postępowania stosowany jest w Łodzi dopiero przez jeden rok, a to od chwili objęcia obowiązkiem szkolnym dzieci 7-letnich.

Liczba uczniów, uczęszczających do wszelkich istniejących w Łodzi zakładów naukowych da się podzielić na: dzieci w wieku szkolnym oraz młodzież, na którą obowiązek szkolny nie jest rozciągnięty.

I. Dzieci w wieku szkolnym od 7 — 14 lat:

a) w szkołach powszechnych miejskich	54419
b) „ „ prywatnych powszechnych	3895
c) „ „ średnich ogólnokształcących	7404
d) „ „ zawodowych	525
e) uczących się w domu i woln. od obow. szk.	720

Razem 66963

Według rejestracji z miesiąca czerwca 1922 roku było w Łodzi dzieci w wieku szkolnym 75273. Pozostała ilość, około 8310 dzieci w wieku obowiązku szkolnego po większej części uczęszcza do szkół wyznaniowych. Kontrola uczęszczania dzieci na naukę daje zadawalające wyniki, gdyż stwierdza że w Łodzi niema prawie zupełnie dzieci, któreby do szkoły nie uczęszczały.

Podkreślić należy fakt, iż liczba 54419 dzieci w wieku szkolnym, uczęszczających do publicznych szkół powszechnych, stanowi 72 proc. ogółu dzieci, obowiązanych do nauki szkolnej; reszta uczęszcza do szkół innych typów i kategorii.

II. Młodzież w wieku nieobowiązkowym od lat 14-tu.

a) w szkołach publicznych powszechnych	5753
b) „ „ średnich ogólnokształcących	6226

Dane liczbowe o uczniach szkół zawodowych trudno jest ustalić z powodu podlegania tych zakładów bezpośrednio Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wskutek czego żadna władza miejscowa nie posiada sprawozdań z frekwencji uczniów. Przyczynia się to również do tego, że nie można ustalić pewnej ogólnej liczby uczniów, uczęszczających do wszystkich zakładów naukowych w Łodzi. Po zsumowaniu jednak zupełnie ścisłych liczb, dotyczących uczniów innych kategorii szkół otrzymamy liczbę 78942, która bardzo nieznacznie różni się od rzeczywistości. Z zestawień tych wynika również, że publiczne szkoły powszechne miejskie liczą 60172 uczniów.

Decydujący rozrost szkolnictwa powszechnego rozpoczął się w Łodzi od chwili wprowadzenia obowiązku szkolnego. Pod tym względem Samorząd Łódzki, uchwalając wprowadzenie lokalnego przymusu szkolnego, wyprzedził ustawę państwową z dnia 7 lutego 1919 roku (dekret Naczelnika Państwa „O obowiązku szkolnym”). Po bliższem i dokładnem zbadaniu dekretu tego, Samorząd Łódzki stanął wobec alternatywy: albo zrzec się inicjatywy własnej i pozostawić sprawę rozwoju szkolnictwa w porządku ustawowym, albo poczynania swoje prowadzić dalej, dostosowując się do postanowień ustawy.

Dochodząc do słusznego wniosku, iż brak odpowiedniego aparatu technicznego oraz finansowego oparcia, powoływanie do wykonywania ustawy rad szkolnych, dozorów i opiek szkolnych uniemożliwia przystąpienie do pracy, — Samorząd Łódzki postanowił inicjatywy tej się nie zrezygnować i prowadzenie pracy ująć w swe ręce, nawiązując jednocześnie kontakt z Radą Szkolną, która, powodując się dobrem sprawy, przekazała mu prawa i obowiązki, przysługujące jej z mocy dekretu, zatrzymując jedynie przy sobie uprawnienia, płynące z art. 4, 5, 30 i 46.

Dla skutecznego i celowego poprowadzenia całej pracy utworzono Komisję Powszechnego Nauczania m. Łodzi, w której skład dla zachowania jednolitości prac weszli przedstawiciele opiek szkolnych i rady szkolnej. Zgodnie z uchwałą Rady Szkolnej opracowany został Statut Miejscowy o wprowadzeniu obowiązku szkolnego w m. Łodzi, zatwierdzony przez Radę Miejską, w formie jednak nie definitywnej z powodu nie ustalenia jeszcze organizacji władz szkolnych na obszarze całego Państwa Polskiego.

Wprowadzenia obowiązku szkolnego w ciągu trzylecia 1919-1921 w Łodzi objęło w r. 1919/20 3 roczniki dzieci (9-o, 10-o i 11-oletnie), w r. 1920/21 5 roczników (8, 9, 10, 11 i 12-letnie) i w r. 1921/22 wszystkie siedem roczników. Obecnie Łódź, jak wykazuje urzędowa statystyka, posiada najbardziej rozwinięte szkolnictwo w całej Rzeczypospolitej polskiej.

Porównyując stosunek z jakim odnosiła się ludność do akcji oświatowej w dziedzinie nauczania powszechnego do władz zaborczych z działalnością Komisji Powszechnego Nauczania, stwierdzić należy, że obowiązek szkolny przestał nosić charakter jakiegoś ciężaru, wobec którego rodzice, nawet uświadomieni, zajmowałiby oporne stanowisko.

Długotrwały jednak okres wojny i bezrobocie wyniszczyły kraj, wywołując nędzę ludności robotniczej, czemu przypisać należy nie wypełnianie niekiedy obowiązku szkolnego przez rodziców, pomimo dobrych chęci w tym kierunku. Wziąwszy pod uwagę taki stan rzeczy, Komisja Powszechnego Nauczania, stojąc na stanowisku zasady powszechnego obowiązku szkolnego, wspólnie z Samorządem Łódzkim, podjęła akcję niesienia pomocy materialnej dzieciom rodziców najuboższych, nie dopuszczając, aby właśnie ci parjasi społeczni mieli wzrastać w ciemnocie i nieświadomości.

Przystąpiono więc łącznie z Polsko-Amerykańskim Komitetem Pomocy Dzieciom do wydawania, gdy tego zachodziła potrzeba, z własnych zakupów bezpłatnie odzieży oraz obuwia biednym i z tego powodu nie mogącym do szkół uczęszczać dzieciom.

W ten sposób w roku 1920 rozdano: 1500 par, 163 ubranek chłopców, 153 sukienki dla dziewcząt, 181 par bielizny i 1500 par obuwia z pończoszkami; w roku 1921 — 3862 par, 894 ubranek, 1005 sukienek, 482 par bielizny, 228 czapki, 4541 par obuwia z pończoszkami.

Obecnie Komisja Powszechnego Nauczania, objawsz już całokształt pracy, wprowadza techniczne i organizacyjne ulepszenia, projektując rozciągnięcie obowiązku szkolnego na terminatorów i młodzież, pracującą za-

wodowo oraz obowiązku pozaszkolnego powszechnego dokształcania młodzieży robotniczej od 14 — 18 lat.

Instytucje kulturalno-oświatowe.

Czuwanie nad zagadnieniami kulturalnymi miasta oraz tworzenie nowych placówek kulturalnych i oświatowych w Łodzi spełnia specjalnie w tym celu zorganizowana przy Wydziale Kultury i Oświaty Komisja pod przewodnictwem decernenta Wydziału Kultury i Oświaty dr. Stefana Kopcińskiego.

Działalność Komisji kulturalno-oświatowej rozwija się w dwu kierunkach: 1) popierania finansowego instytucji, prowadzących akcję oświatową, 2) rozpoczęcia nowych prac, które przyczyniłyby się do normalnego rozwoju kulturalnego najszerszych warstw społeczeństwa łódzkiego.

Na wniosek Komisji Kulturalno-Oświatowej w roku budżetowym 1920/21 Magistrat udzielił subsydja następującym instytucjom:

Towarzystwu Teatralnemu	mk. 25.000.—
Muzeum Nauki i Sztuki	25.000.—
Łódzkiej Orkiestrze Symfonicznej	10.000.—
Bibliotece Publicznej	30.000.—
6 instytucjom, przy których czynne były kursa dokształcające	18.000.—
29 Związkom, przy których istniały biblioteki	30.000.—

W roku budżetowym 1920/21.

Muzeum Nauki i Sztuki	50.000.—
Łódzkiej Orkiestrze Symfonicznej	30.000.—
Bibliotece Publicznej	60.000.—
3 instytucjom, przy których były Kursa Dokształc.	80.000.—
15 Związkom i Stowarzyszeniom, przy których były biblioteki	200.000.—
Towarzystwu Krzewienia Oświaty	20.000.—

W roku budżetowym 1921.

Muzeum Nauki i Sztuki	37.500.—
Łódzkiej Orkiestrze Symfonicznej	200.000.—
Bibliotece Publicznej	350.000.—
Towarzystwu Krzewienia Oświaty	30.000.—
18 Związkom i Stowarzyszeniom przy których były biblioteki	1.000.000.—
Kursom Dokształcającym przy Stowarzyszeniach i Związkach	250.000.—
Centralnemu Biuru Kursów dla dorosłych w Warszawie	15.000.—
Warszawskiemu Towarzystwu Naukowemu	50.000.—
Związkowi Strzeleckiemu w Łodzi	50.000.—

W celu pobudzenia do pracy oświatowej inteligencji miejscowej, a sfer robotniczych do popierania akcji oświatowej Komisja Kulturalno-Oświatowa zwołała w dniu 14 grudnia 1919 roku wiec informacyjny, na którym licznie zebrana publiczność poinformowała o zorganizowaniu widowisk ludowych, koncertów popularnych, uniwersytetu powszechnego, kursów dokształcających i poranków artystycznych dla młodzieży szkolnej.

Na mocy zawartej umowy z Dyrekcją Teatru Polskiego w Łodzi, Komisja Kulturalno-Oświatowa uzyskała jeden wieczór w tygodniu na specjalne wi-

dowiska dla szerszych mas ludowych oraz jedno widowisko popołudniowe dla młodzieży szkolnej po cenach minimalnych.

W sezonie 1919/20 roku odbyło się 11 takich widowisk, wybranych z bieżącego repertuaru przez Komisję Kulturalno-Oświatową oraz przeprowadzonych odpowiednimi prelekcjami.

Gdy w lipcu 1920 roku Teatr Polski umiastowiono, powierzając dyrekcję znanemu i cenionemu artyście p. Aleksandrowi Zelwerowiczowi, w kontrakcie Magistrat zastrzegł sobie wzamian za poważny zasilek pieniędzy i pokrywanie wydatków technicznych kontynuowanie widowisk ludowych i dla młodzieży szkolnej, które to widowiska w sezonie 1919/20 cieszyły się znaczną frekwencją.

W tym czasie powołano do życia specjalną Komisję do spraw teatralnych.

Od lipca 1921 roku Magistrat zaczął prowadzić Teatr Miejski wyłącznie na swój rachunek, a Komisja Teatralna, dbając o szerzenie kultury wśród najszerszych mas społeczeństwa łódzkiego zorganizowała 3 razy tygodniowo po cenach o 50 proc. niższych od cen zwyczajnych widowiska dla zrzeszeń robotniczych i inteligencji oraz po cenach minimalnych raz na tydzień w soboty po południu dla młodzieży szkolnej.

W doborze repertuaru Komisja Teatralna postanowiła kierować się zasadą wystawiania dzieł autorów polskich t. zw. wielkiego repertuaru, a z obcych tylko o wysokiej wartości literackiej i artystycznej.

W sezonie teatralnym 1920/21 odbyło się 106 widowisk dla zrzeszeń robotniczych i inteligentnych przy 70528 widzach, zaś dla młodzieży szkolnej 38 widowisk przy 30808 widzach.

W sezonie teatralnym 1921/22 do 1 stycznia r. o. odbyło się 28 widowisk dla zrzeszeń robotniczych i inteligentnych przy 14603 widzach i 1 dla młodzieży szkolnej przy 205 widzach.

Tak mała ilość widowisk dla młodzieży szkolnej w sezonie 1921/22 wynikała z tego powodu, że w dniu 5. IX. 1921 r. Teatr Miejski spłonął, a po uzyskaniu odpowiedniego lokalu, wobec braku kostjumów i dekoracji ograniczono się do wystawiania sztuk lżejszych, nie nadających się dla młodzieży szkolnej.

Prócz szerzenia kultury teatralnej wśród mas robotniczych, inteligencji pracującej i uczącej się młodzieży, Komisja Kulturalno-Oświatowa, pragnąc spopularyzować wśród tychże warstw kulturę muzyczną, weszła w porozumienie z Łódzką Orkiestrą Symfoniczną w celu urządzania tak zw. koncertów popularnych po cenach bardzo niskich, gwarantując zwrot ew. strat, podobnie jak w teatrze, przy organizowaniu widowisk ludowych i dla młodzieży.

Ogółem odbyło się w roku 1919 koncertów popularnych 2, w roku 1920 — 6, w roku 1921 — 20 przy udziale 16836 słuchaczy.

Początkowo koncerty te odbywały się pod egidą Komisji Kulturalno-Oświatowej, od roku 1921 — Łódzkiej Orkiestry Symfonicznej.

Rozsprzedażą biletów zarówno na widowiska dla zrzeszeń, jak na koncerty popularne pomiędzy związki i szkoły, zajmował się Oddział Kultury i Oświaty Pozaszkolnej.

W celu szerzenia kultury nie tylko wśród dorosłych i młodzieży szkół średnich, ale i wśród działwy szkół powszechnych, — przystąpiła Komisja Kulturalno-Oświatowa wspólnie z nauczycielstwem do organizowania t. zw. poranków artystycznych pod hasłem „dzieci dla dzieci”. Na program poranków tych składały się: pieśni chóralskie, deklamacje, gimnastyka rytmiczna i t. d., wykonywane przez dzieci szkół powszechnych i średnich, a cza-

sami przez artystów Teatru Miejskiego. Wydatki, związane z urządzaniem poranków, pokrywał Magistrat.

W roku 1920 odbyło się 5 takich poranków, w roku 1921 — 14, na których było obecnych ogółem 18148 dzieci.

W związku z wprowadzeniem w Łodzi przymusu szkolnego Komisja Kulturalno-Oświatowa powołała do życia uniwersytet powszechny i kursa dokształcające dla dorastających i dorosłych.

Wyłoniono specjalną Komisję Pedagogiczną, która opracowała program wykładów, odbywających się codziennie, prócz niedziel i świąt, od godziny 7 do 9 wieczorem z dziedziny historii, literatury, nauk przyrodniczych i polityczno-społecznych. Poszczególne wykłady, stanowiące oddzielną całość, wiązały się w pewne cykle, tworząc kurs planowy z danej dziedziny nauki.

W celu pogłębienia i utrwalenia nabytych przez słuchaczy wiadomości oraz rozwijania zdolności do samodzielnego myślenia, po zakończeniu kursu, Komisja Pedagogiczna zaprojektowała prowadzenie seminarjów.

W roku szkolnym 1919/20 odbyło się 180 wykładów i 35 godzin seminaryjnych.

Słuchacze uniwersytetu dzielili się na stałych i niestałych; cenzusu naukowego nie brano pod uwagę.

W roku 1919/20 otwarto Kursa dokształcające o programie pełnej szkoły powszechnej, uruchamiając 7 kompletów (1 dzielnica) przy uczestnictwie 121 osób. Jeden komplet dla analfabetów liczył tylko 19 osób.

W roku 1920/21 utworzono już 10 dzielnic Kursów Dokształcających, na których uczyło się 944 osoby; w roku 1921/22 — istnieją już 32 dzielnice kursów dokształcających, na których uczy się 4000 osób.

Personel nauczycielski liczy 140 osób.

W roku 1920/21 odbyło się 191 wykładów i 15 godzin seminaryjnych; w tymże roku szkolnym prowadzono jedną salę odczytową dla inteligencji, trzy — dla robotników.

Frekwencja przeciętna w 4-ch punktach wykładowych kursów dokształcających wahała się od 60 do 150 osób na każdym wykładzie; z legitymacji stałych słuchaczy Uniwersytetu Powszechnego korzystało w 1920/21 141 osób.

Poza pracą systematyczną Komisja Kulturalno - Oświatowa na wniosek Ministerstwa Kultury i Sztuki zajęła się zebraniem ze szkół powszechnych i średnich prac uczniowskich i wysłaniem ich na wystawę ruchomą pod tytułem „Sztuka dziecka“ w Warszawie, która miała zawitać i do Łodzi.

W czasie inwazji bolszewickiej w 1920 roku Komisja Kulturalno-Oświatowa, wspólnie z D. O. G. Ł. zajęła się organizowaniem rozrywek kulturalnych, urządzając 10 koncertów w szpitalach wojskowych, w szkole podoficerskiej i t. d., na które złożyły się produkcje artystów Teatru Miejskiego i Łódzkiej Orkiestry Symfonicznej.

Wobec krytycznego stanu finansowego, w jakim znalazło się Towarzystwo Biblioteki Publicznej i Muzeum Nauki i Sztuki, na wniosek zarządów wzmiankowanych instytucyj umiastowiono je z dniem 31. 12. 22 r.

Od dnia 1 stycznia 1922 roku Biblioteka Publiczna została umiastowiona, a Towarzystwo Muzeum Nauki i Sztuki, po załatwieniu kwestji formalnych, również zostanie umiastowione.

Dobroczynność Publiczna.

W Łodzi istnieją następujące instytucje miejskie, mające na celu opiekę nad dziećmi, chorymi, starcami, i t. p.: Pogotowie Opiekuńcze dla dzieci, Żłobek, Miejskie Schronisko dla dzieci, Dom dla Chronicznych Chorych, Dom Noclegowy.

Pogotowie Opiekuńcze dla dzieci przeznaczone jest dla dzieci, nie mających stałego schroniska, wzgl. dzieci, które z różnych powodów muszą być eliminowane ze środowisk rodzinnych. Maksymalny czas pobytu w Schronisku nie przekracza 3 miesięcy, t. j. aż do oddania pod właściwą opiekę, lub umieszczenia dziecka w schronisku stałym. Pogotowie utrzymywane jest w połowie przez miasto, w połowie przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej.

W 1920 roku w ciągu 10 miesięcy przebywało w Pogotowiu przeciętnie 124 pensjonarzy dziennie, których ogólny koszt utrzymania dzienny wynosił mk. 21,60, ogólny koszt utrzymania zaś wszystkich pensjonarzy rocznie mk. 791,257.—

W 1921 roku w ciągu 9 miesięcy przebywało w Pogotowiu Opiekuńczym dla dzieci 196 pensjonarzy, których ogólny koszt utrzymania dziennie wynosił mk. 192,96, ogólny koszt utrzymania rocznie wszystkich pensjonarzy — mk. 7.606.135.—

„Żłobek“ dla niemowląt (przeważnie dla podrzutków, wzgl. dzieci, których matki nie mają dostatecznych środków do życia).

W roku 1920 przebywało w okresie 5 miesięcy w „Żłobku“ 60 pensjonarzy, których ogólny koszt utrzymania dziennie wynosił mk. 57,53, ogólny zaś koszt utrzymania rocznie wszystkich pensjonarzy — mk. 538.354.

W roku 1921 przebywało w okresie 9 miesięcy — 81 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 30.298,80 roczny zaś koszt utrzymania wszystkich pensjonarzy — mk. 8.081.593.—

Miejskie Schronisko dla Dzieci, dotkniętych gruźlicą. W roku 1920 w okresie 5 miesięcy przebywało w Schronisku 118 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 25,47, roczny zaś koszt utrzymania wszystkich pensjonarzy mk. 823.387.—

W roku 1921 przebywało w Schronisku 141 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 183,46, roczny zaś koszt utrzymania wszystkich pensjonarzy wynosił mk. 7.087.921.—

Dom dla Chronicznych Chorych ma za zadanie opiekę nad biednymi nieuleczalnie chorymi, niezdolnymi do pracy i starcami. W roku 1919 przebywało w Domu dla Chronicznych Chorych 100 pensjonarzy, których koszt utrzymania wynosił dziennie mk. 8,20, ogólny zaś roczny koszt utrzymania wszystkich pensjonarzy — mk. 299.300.—

W roku 1920 przebywało 101 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 26,37, roczny zaś koszt utrzymania mk. 972.030,03.

W roku 1921 przebywało 98 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 243,64, roczny — mk. 3,151,502,80

Dom Noclegowy — Cmentarna 10, dla biednych, nie mających, własnego mieszkania i bezdomnych, którzy otrzymują bezpłatnie nocleg i ciepłą strawę.

Do 1 maja 1921 roku utrzymywany był przez Łódzkie Chrześcijańskie Towarzystwo Dobroczynności, od 1 maja 1921 r. — przez miasto.

W roku 1919 przebywało w Domu Noclegowym 35 pensjonarzy dziennie, na którychłożono na każdego mk. 0,61, rocznie — mk. 7,792,75

W roku 1920 przybywało 39 pensjonarzy, na których wydawano dziennie mk. 1.50 na każdego, rocznie na wszystkich — mk. 21,352.—

W roku 1921 przebywało 36 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 10, roczny — mk. 131,400.—

Z instytucyj dobroczynnych prywatnych zasługują na wymienienie: Strzecha Sierot Żołnierskich, „Sienkiewiczówka“ „Gniazdo“, Ewangelicki Dom Sierot, Dom Sierot Wojennych (Eben-Ezer), Przytułek św. Ołgi, Łódzkie Żydowskie Towarzystwo Opieki nad Sierotami, Przytułek Żydowski dla Sierot, Żydowskie Towarzystwo opieki nad dziećmi rezerwistów i rezerwistami oraz Żydowski Dom Sierot z 1916 roku.

Strzecha Sierot Żołnierskich jest przytulkiem dla sierot po żołnierzach i dzieci, których rodzice nie mają środków do życia. Strzecha utrzymywana jest ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Strzesze 97 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 2.80, rocznie — mk. 101.258.75.

W roku 1920 przebywało w Strzesze 87 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 9.52, roczny — mk. 302.307.60.

W roku 1921 przebywało w Strzesze 73 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 47.32, roczny — mk. 1.262.572.23.

„**Sienkiewiczówka**“ — przytulisko dla sierot i dzieci, których rodzice nie mają środków utrzymania; utrzymywane ze składek członkowskich i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w „Sienkiewiczówce“ 118 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 2.01, roczny mk. 86.570.—

W roku 1920 przebywało w „Sienkiewiczówce“ 92 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 10.20, roczny — mk. 342,516.

W roku 1921 przebywało w „Sienkiewiczówce“ 69 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 71.30, roczny — mk. 1.795.690.90.

„**Gniazdo**“ — przytulisko dla sierot i dzieci rodziców nie mających środków do życia, utrzymywane ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W 1919 roku przebywało w „Gnieździe“ 95 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 2.48, roczny — mk. 83.992.—

W roku 1920 przebywało w „Gnieździe“ 83 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 17.41, roczny — marek 527.435.95.

W roku 1921 przebywało w „Gnieździe“ 72 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 107.67, roczny — marek 1.809.499.47.

Ewangelicki Dom Sierot — przytulisko dla sierot (ewangelików) i dzieci rodziców, nie mających środków do życia; utrzymywany ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W 1919 roku przebywało w Ewangelickim Domu Sierot 90 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 2.44 roczny — mk. 80.154.—

W roku 1920 przebywało w Ewangelickim Domu Sierot 85 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił m. 9, 11. roczny — mk. 269.497.75.

W roku 1921 przebywało w Ewangelickim Domu Sierot 81 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 71.18, roczny — mk. 2.829.624.20.

Dom Sierot Wojennych — (Eben-Ezer) — przytułek dla sierot wyznania ewangelickiego i dzieci rodziców, nie mających środków do życia; utrzymywany jest ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Domu Sierot Wojennych 100 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 1.35, roczny — mk. 48,545.—

W roku 1920 przebywało w Domu Sierot Wojennych 91 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 6.66, roczny mk. 221,211.90.

W roku 1921 przebywało w Domu Sierot Wojennych 80 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 36.88, roczny — mk. 3,002,698.30.

Przytułek św. Olgi — dla sierot wyznania prawosławnego jak również dzieci rodziców, nie mających środków do życia; utrzymywany ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miejskich.

W roku 1919 przebywało w Przytułku św. Olgi 55 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił — mk. 1.41, roczny — mk. 28,305.75

W roku 1920 przebywało w Przytułku św. Olgi 60 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił — mk. 8.97, roczny — mk. 196,443.—

W roku 1921 przebywało w Przytułku św. Olgi 44 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 47,80, roczny mk. 2,101,337.69.

Łódzkie Żydowskie Towarzystwo Opieki nad Sierotami — Północna 38 — przytułek dla sierot wyznania mojżeszowego i dzieci rodziców, nie mających środków do życia; utrzymywany jest ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Towarzystwie 178 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 2.50, roczny mk. 153,000.—

W roku 1920 przebywało w Towarzystwie 156 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 12.15, roczny — mk. 919,581.—

W roku 1921 przebywało w Towarzystwie 150 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 83.74, roczny — mk. 4,584,837.—

Przytułek Żydowski dla Sierot — Południowa 66 — opiekuje się sierotami wyznania mojżeszowego i dziećmi rodziców, nie mających środków do życia; utrzymywany jest ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Przytułku 100 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił, mk. 1.51, roczny — mk. 47,815.—

W roku 1920 przebywało w Przytułku 100 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 13.43, roczny — mk. 489,195.—

W roku 1921 przebywało w Przytułku 90 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 80.59, roczny — mk. 2,646,396.—

Żydowskie Towarzystwo Opieki nad dziećmi rezerwistów i sierotami (Zachodnia 20) — przytułek dla sierot i dzieci rezerwistów; utrzymywany ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Towarzystwie 93 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 1.80, roczny mk. 66,123.—

W roku 1920 przebywało w Towarzystwie 80 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 8.40, roczny mk. 245,280.—

W roku 1921 przebywało w Towarzystwie 75 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 50.40, roczny — mk. 1,381,152.40.

Żydowski Dom Sierot z roku 1916 (Pomorska 91) — przytułek dla sierot i dzieci rodziców, nie mających środków do życia; utrzymywany jest ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Domu Sierot 76 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 3.28, roczny — mk. 90,987.—

W roku 1920 przebywało w Domu Sierot 158 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 16.30, roczny — mk. 940.021.—

W 1921 roku przebywało w Domu Sierot 178 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 159.39, roczny — mk. 10.358.765.14.

Żydowski Dom Sierot Starego Miasta — przytułek dla sierot i dzieci rodziców, nie mających środków do życia; utrzymywany ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Domu Sierot St. Miasta 60 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 2.05, roczny — mk. 44.895.

W roku 1920 przebywało w Domu Sierot St. Miasta 54 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 12.40, roczny — mk. 244.404.

W roku 1921 przebywało w Domu Sierot St. Miasta 47 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 143.32, roczny — mk. 2.458.654.60.

Poza instytucjami, opiekującymi się dziećmi i sierotami, istnieją w Łodzi specjalne instytucje miejskie dla dorosłych.

Dom Starców i Kalek Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczyńności jest przytuliskiem dla starców i kalek niezdolnych do pracy i nie mających krewnych, którzy byliby prawnie zobowiązani do roztaczania nad nimi opieki.

Dom Starców utrzymywany jest ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Domu Starców i Kalek 343 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 2,05, roczny — mk. 256.649.75.

W roku 1920 przebywało w Domu Starców i Kalek 271 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 10.18, roczny — mk. 1,006,954.70.

W roku 1921 przebywało w Domu Starców i Kalek 212 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 123.62, roczny — mk. 13,215,715.60.

Przytułek Starców i Kalek gm. baptystów — dla starców i kalek wyznania baptystycznego; utrzymywany ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Domu Starców i Kalek 14 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 1.69, roczny mk. 8,635.90.

W roku 1920 przebywało w Domu Starców i Kalek 14 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 16.15, roczny mk. 82.526.50.

W roku 1921 przebywało w Domu Starców i Kalek 14 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 94.46, roczny mk. 482,690.60.

Przytułek dla starców i paralityków Żydowskiego Towarzystwa Dobroczyńności przyjmuje wyłącznie biednych wyznania mojżeszowego; utrzymywany jest ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta. (Za rok 1919 i 1920 danych brak).

W roku 1921 przebywało 20 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 119.99, roczny — mk. 865,927.—

Przytułek dla Idiotów i epileptyków (ewangelików) przeznaczony jest wyłącznie dla chorych wyznania ewangelickiego; utrzymywany ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Przytulisku 42 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 6,83, roczny — mk. 104,703.90.

W roku 1920 przebywało w Przytulisku 38, pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 18,57, roczny — mk. 257,288.80.

W roku 1921 przebywało w Przytulisku 44 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 214,79, roczny — mk. 3,465,366.80.

Łódzki Żydowski Dom Starców im. Konstadtów przyjmuje biednych wyznania mojżeszowego; utrzymywany jest ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w Domu Starców im. Konstadtów 40 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 0.81, roczny mk. 12,836.—

W roku 1920 przebywało w Domu Starców im. Konstadtów 41 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 2.27, roczny — mk. 308,305.55.

W roku 1921 przebywało w Domu Starców im. Konstadtów 48 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 95.86, roczny — mk. 1,679,116.80.

„**Uzdrowisko**“ opiekuje się rekonwalescentami wyznania mojżeszowego; utrzymywane jest ze składek członkowskich, ofiar i subsydjów miasta.

W roku 1919 przebywało w „Uzdrowisku“ 24 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 11.60, roczny — mk. 97,966.—

W roku 1920 przebywało w „Uzdrowisku“ 33 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 51.62, roczny — mk. 235,280.—

W roku 1921 przebywało w „Uzdrowisku“ 47 pensjonarzy, których dzienny koszt utrzymania wynosił mk. 245.64, roczny — mk. 4,177,454.20.

Sprawy mieszkaniowe.

Wskutek wstrzymania się kapitalistów łódzkich od lokaty kapitałów w nowych budowlach i zaniebdania od szeregu lat remontu już istniejących Pomieszczeń, liczba domów mieszkalnych zmniejszała się z zastraszającą szybkością.

W okresie 1919/21 popyt na mieszkania wzrastał przy zmniejszającej się podaży z następujących powodów: naturalnego przyrostu ludności, nieograniczonego napływu repatriantów, rekwizycji budynków i mieszkań na potrzeby urzędów i uruchomienia przemysłu, wywołującego wewnętrzną emigrację ludności wiejskiej do miasta.

Taki stan rzeczy wywołał w Łodzi epidemję głodu mieszkaniowego.

Wydział Gospodarczy Magistratu, zwróciwszy uwagę na niewłaściwe zajmowanie kwater i zużywanie nadmiernej ilości światła w t. zw. kwaterunkach wojskowych, w porozumieniu z Komendą Miasta, poczynił zarządzenia, mające na celu zwiększenie liczby miejsc dla oficerów w większych lokalach oraz ustalenie dla każdego normy wypalanego światła. Zlikwidowano również sprawę opuszczonych mieszkań po wojskowych, których liczba w roku 1920 z 47 zmniejszyła się do 5.

Sprawę kwaterunków hotelowych unormowano w ten sposób, że Dowództwo Miasta ograniczyło je do minimum, a właściciele hoteli zostali zmuszeni do stosowania się do stawek przepisanych przez Ministerstwo Spraw Wojskowych.

W celu ulżenia funduszm miejskim przestano wypłacać zaliczki na poczet wynagrodzenia za kwatunki byłych wojsk niemieckich, jako oparte na domniemanych wypłatach Polsce odszkodowań wojennych przez rząd niemiecki.

Inne strony życia miejskiego.

Ażeby zdać sobie sprawę z rozwoju miasta w okresie 1919/21, raz jeszcze powrócić należy do omówienia działalności wydziałów Magistratu, z

których na wyróżnienie zasługują przede wszystkim: Wydział Oświaty i Kultury, Wydział Opieki Społecznej, Wydział Zdrowotności Publicznej, Urząd Stanu Cywilnego i Wydział Plantacyj Miejskich.

Po usunięciu się okupantów, szkolnictwo łódzkie znajdowało się w stanie oplakany: 50 proc. dzieci w wieku szkolnym do szkół nie uczęszczało.

Dzięki energicznej i wszechstronnej działalności Wydziału Oświaty i Kultury, wprowadzeniu przed ukazaniem się państwowego dekretu z roku 1919 przymusu szkolnego i założeniu większej ilości szkół powszechnych, kursów dokształcających i t. d. w roku 1921 do publicznych szkół powszechnych uczęszczało już 72 proc. ogółu dzieci uczących się.

Objęając 7 roczników dzieci od 9 — 12 lat, obowiązek powszechnego nauczania sprawił, iż Łódź posiada obecnie najbardziej rozwinięte szkolnictwo w całej Rzeczypospolitej.

Działalność oświatową władz samorządowych obrazuje coraz większe zainteresowanie się, zwłaszcza sfer robotniczych, kulturą muzyczną, teatralną i t. d.

Dobroczynność publiczna w Łodzi w okresie 1919/21 skupia się przeważnie w rękach miasta, na co wskazuje fakt, iż prawie wszystkie instytucje dobroczynne subsydjowane są przez Magistrat.

Na ogólną liczbę 22 instytucji dobroczynnych przypada 17 prywatnych, które jednakże w połowie utrzymują się ze składek członkowskich, w połowie zaś subsydjowane są z funduszy miejskich.

Zestawiając frekwencję pensjonarzy w poszczególnych instytucjach dobroczynnych, widzimy w okresie 1919/21 przeważnie zmniejszanie się frekwencji pensjonarzy, co wskazuje na pewne polepszenie się stosunków, spowodowanych ubóstwem i nęzą.

Zwiększanie się frekwencji pensjonarzy w instytucjach opiekuńczych dla dorosłych, jak Przytulisko idiotów i epileptyków, Łódzki Żydowski Dom Starców, Uzdrowisko i t. d. tłumaczy się przyjmowaniem pensjonarzy na stałe oraz brakiem odpowiedniej opieki społecznej nad stojącymi poza nawiasem życia i niezdolnymi do pracy kalekami i starcami.

W działalności Wydziału Zdrowotności Publicznej zwraca uwagę energiczna i skuteczna walka z chorobami zakaźnymi, jak gruźlica, tyfus płamisty, choroby weneryczne i t. d.

Uruchomienie specjalnych zakładów ludowych dla tępienia brudu wśród ludności ubogiej i kamer dezynfekcyjnych, założenie domów izolacyjnych ect. przyczyniły się do przeprowadzenia powyższej akcji.

Nie można wreszcie pominąć milczeniem utworzenia w Łodzi w dniu 1 maja 1918 roku roku pierwszej i jedynej tego rodzaju instytucji miejskiej w Polsce pod nazwą Sekcji do Walki z Gruźlicą.

Dzięki skutecznej propagandzie Sekcji, nowoczesnym zastosowaniom techniki medycznej i t. d. w okresie 1919/21 zgłosiło się do Sekcji do Walki z Gruźlicą 16958 osób, z których poddano zbadaniu 13797, kwalifikując do szpitala dla lekko-gruźliczych w Chojnach 1711 osób. Ponadto dokonano 6333 wywiadów w mieszkaniach u chorych oraz 1596 opatrunków chirurgicznych na miesiąc.

Zasługuje również na uwagę działalność Miejskiej Bakterjologicznej Pracowni, która wprowadziła inowacje w dziedzinie naukowej, posługując się przy badaniu odczynu Widala techniką makroskopową zamiast dotychczas stosowanej makroskopowej, wprowadzając uproszczone metody serodjagnostyki kily w postaci odczynów Meinickego i Sachs'a Georgiego.

Pozatem opublikowano szereg prac naukowych w czasopiśmie lekarskich.

W latach 1919 — 1920 — 1921 dokonano w Łodzi przymusowego szczepienia ospy 15803 mieszkańcom oraz oględzin mieszkań dozorców domowych, masarni, sklepów spożywczych, restauracyj i t. p.

Urząd Stanu Cywilnego zajął się przewszystkiem unormowaniem rejestracji ruchu naturalnego wśród ludności żydowskiej, która to rejestracja za czasów rosyjskich znajdowała się w stanie nader zaniedbanym. I tak akty urodzenia oraz ślubów nie były wcale sporządzane, gdyż wśród uboższej ludności żydowskiej obowiązuje jedynie rytuał religijny, dokonywany przez osobę duchowną lub prywatną, skutkiem czego część ludności nie była wciągnięta wogóle do ksiąg stałej ludności, a osoby meldujące śluby u rabina trudno było skłonić do załatwiania dalszych formalności.

Urząd Stanu Cywilnego zajął się tedy uprządkowaniem ksiąg zapisowych, znajdujących się u rabina, zobowiązując go do prowadzenia ksiąg kontrolujących zapisy przedwstępne, monitowania opinijnych oraz propagowania obowiązku meldunkowego w prasie.

W ten sposób Urząd Stanu Cywilnego zmusił ludność żydowską do legalizowania związków małżeńskich, zawartych według rytuału religijnego; policja państwowa zaś na skutek przedstawienia Urzędowi zobowiązywała właścicieli, wzgl. administratorów domów do zgłaszania przez rodziców urodzeń i ślubów, dotąd niezarejestrowanych.

W związku z tą akcją władze szkolne odmówiły przyjmowania dzieci do szkoły, nie posiadających metryk urodzenia.

Dane statystyczne obrazują dokładnie wynik powyższych zarządzeń: w ciągu lat 1919 — 1921 na 16528 urodzeń — 7 proc. (1158) stanowią akta nowonarodzonych, t. j. do 8 dni, a 93 proc. tych osób, które przekroczyły prawem przepisany termin o 5, 10, 15, 20 i t. d. lat, nie posiadały dotąd żadnego dowodu oraz nie były zapisane w księgach stanu cywilnego (§ 95 K. C. P.).

W roku 1919 ogólna liczba zgłoszonych urodzeń wynosiła 4285; zgłoszonych w terminie 8 dniowym 337, spóźnionych — 3948.

W roku 1920 ogólna liczba zgłoszonych urodzeń wynosiła 7563, przyczem zgłoszonych w terminie 8-dniowym było 473, spóźnionych 7090.

W roku 1921 ogólna liczba zgłoszonych urodzeń wynosiła 4609, przyczem zgłoszonych w terminie było 348, spóźnionych — 4261.

To samo dotyczy rejestracji ślubów, gdzie na 3520 ślubów, stanowią 80 proc. związki małżeńskie, zawarte w pierwszym roku po dokonaniu obrzędu religijnego. 20 proc. zaś stanowi rejestracja ślubów i związków małżeńskich, zawartych według rytuału religijnego przed 5 — 10 i t. d. latami.

W okresie 1919/21 Urząd Stanu Cywilnego sporządził zgodnie z § 54 „Prawa o małżeństwie z 1836 r.“ — 2131 aktów ślubu, 51428 wyciągów z ksiąg, 6751 aktów zgonu; odnotował 41 rozwodów i sprostował 23 imion i nazwisk.

W myśl instrukcji Rady Administracyjnej z 1861 roku, Urząd przysłał wykazy zaimatrykułowanych urodzeń, ślubów i zgonów dla adnotacji w księgach stałej ludności Wydziałowi Statystycznemu i Głównemu Urzędowi Statystycznemu w Warszawie oraz wykazy tygodniowe i kwartalne o ruchu ludności żydowskiej, jakoteż sekt baptystów, adwentystów i dysydentów chrześcijan.

Zgodnie z § 291 K. C. P. 474 dzieci nieślubnych wniesiono do aktów ślubnych, zabezpieczając im prawa osobiste i majątkowe; pozatem

wystosowano 19 memorjałów do władz centralnych, a między innymi w sprawie uchylecia prawa mikołajewskiego o małżeństwie z 1836 r. i różności religij (disparitas cultus); w sprawie rejestracji osób, które przeszły z wyznania chrześcijańskiego na judaizm i uprawnienia ślubów cywilnych zawartych w byłych zaborach pruskim i austriackim, oraz przekazania rozwodów w byłym zaborze rosyjskim — władzom świeckim.

Na wniosek Rady Miejskiej Urząd Stanu Cywilnego przystąpił do opracowania i wydania „Przewodnika dla Urzędów Stanu Cywilnego”, zredagowanego przez prezydenta Rzewskiego, kierownika Urzędu p. l. Szwarmana i referenta prasowego p. Kazimierczaka.

W doborze materiału, nagromadzonego w ciągu stulecia w dziedzinie stanu cywilnego, autorzy starali się wyjaśnić teksty obowiązujących przepisów na wszystkich ziemiach polskich i interpretować niejasności i wątpliwości zagadnień najczęściej spotykanych.

Wśród ludności żydowskiej, dzięki zaprowadzonym przez Urząd reformom i ułatwieniom, stwierdzić należy przychylnie odnoszenie się do prowadzonych rejestrów stanu cywilnego w przeciwieństwie do czasów rosyjskich.

W okresie trzyletnim 1919/21 działalność Wydziału Plantacyj Miejskich przejawiała się w założeniu parku szkolnego przy Wodnym Rynku „Źródlika”, gdzie prowadzone były roboty przy urządzaniu dróg, przyczem 3/4 zostało już doprowadzone do porządku; wysadzono krzewami ozdobnymi w liczbie 10000 sztuk; 3/4 t. zw. skupin, oraz przystąpiono do wiercenia stawu.

Roboty w parku „Źródlika” przerwano z powodu braku funduszków.

Z kolei przystąpił Wydział Plantacyj Miejskich do przeróbki parku „3 maja” (dawniej lasu Widzewskiego), w którym ze względu na wielkie różnice poziomu przeprowadzono poważne roboty ziemne, starając się frontowe części parku urządzić w stylu ozdobnym.

Na przestrzeni 21000 metrów kwadratowych zniwelowano drogi oraz założono 6 morgowe boisko dla młodzieży szkolnej i 2 1/2 morgową przestrzeń przeznaczoną na plac zabaw dla dzieci. Ponadto wykopano doły i zasadzono około 14,000 drzew i krzewów. W celu zabezpieczenia parku od zniszczenia okopano go rowem, ustawiono słupy drewniane i okolono drutem kolczastym.

Na osadzie leśniczówki lasu Konstanyńskiego założono około 5 morgów szkółek drzew i krzewów ozdobnych, a po zregulowaniu i splantowaniu ziemi, zasadzono około 250000 sadzonek drzew i krzewów oraz zasiano nasiona drzew, pochodzące z własnego zbioru. Wobec zwiększenia się plantacyj miejskich, które potrzebują coraz większej ilości materiałów na obsadzenie parków, zieleńców, ulic i t. p. szkółki te okazały się niezbędne.

Na polesiu Konstanyńskim zasadzono na przestrzeni około 20 morgów zagajnik, w którym znajduje się około 120000 sztuk różnych gatunków własnej hodowli drzewek.

W lesie Konstanyńskim wykarczowano część karpów i dokonano przeredzenia zagajników. Osiągnięty w tej sprawie materiał zużyty został częściowo na pale do drzew i na parkany do ogrodzenia zakładu hodowlanego, resztę zaś oddano na opał gajowym.

W szkółkach miejskich przesadzono około 10 tysięcy sztuk różnych krzewów i zaszkołkowano około 6 tysięcy lip dzikich.

Na Starym Rynku około przesklepionej rzeki Łódki, na Wodnym Rynku, przy kościele marjawickim (ul. Franciszkańska) i na Górnym Rynku założono zieleńce.

Z ulic zadrzewiono następujące: Dąbrowską i Rokicińską od Wodnego Rynku do ul. Przędzalnianej oraz wysadzono dwoma rzędami drzew Aleje Unji na przestrzeni 1400 metrów długości oraz czterema rzędami drzew aleje przy szosie Konstantynowskiej na przestrzeni 1200 metrów długości, na przejazdach zaś ustawiono barjery.

Na miejsce uschniętych drzew w parkach, na zieleńcach i ulicach powsadzano nowe; przycięto i sformowano część drzew i krzewów w parkach, alejach i na zieleńcach.

W parku ks. Józefa wywiercono drugą studnię w celu zaopatrzenia ogrodu w większą ilość wody do polewania drzew, krzewów i kwietników.

Z dniem 1 kwietnia 1920 roku przyłączono do Wydziału Plantacji Miejskich — Oddział Oczyszczania Placów Miejskich. Dzięki temu zmiotki uliczne i rynkowe zwożone są do parków miejskich i wraz z dostarczonym przez straż ogniową nawozem służą, po przerobieniu, do użyźniania trawników, skupin, drzew i krzewów.

W roku 1919 Magistrat nabył zakład ogrodniczy p. Stillera przy ul. Brzezińskiej 57a za 950.000.— mk.

W celu scentralizowania hodowli roślin w jednym miejscu, zostały przewiezione do zakładu tego wszystkie inspekta i skrzynie belgijskie z Parków miejskich i z placu przy ul. Cegielnianej. W zakładzie postawiono 5 nowych szklarń i odnowiono 2 stare, instalując w nich centralne ogrzewanie, wodociągi i oświetlenie elektryczne. Obecnie zakład ogrodniczy posiada 7 szklarń z nowoczesnym urządzeniem, co daje mu możliwość wyhodowania dostatecznej ilości roślin na potrzeby miasta w celu upiększenia parków, zieleńców, ogródków kościelnych i t. p., a także pewną ilość roślin na sprzedaż, z której osiągnięte wpływy — do obecnej chwili wynoszące — mk. 3,604,015 25, pokrywają w znacznej części wydatki Plantacji Miejskich.

Terytorjum zakładu hodowlanego, wynoszące 11,5 morgów zostało, jak już wspomniano, ogrodzone drewnianym parkanem

W Alejach Kościuszki usunięto środkowy rząd drzew, zbyt gęsto zasadzonych, w celu dania możności rozrastania się drzewom bocznym oraz zregulowano i użyźniono nawozem ziemię pod zasiew drzewek, na wiosnę i założono trawniki, których dotychczas tam nie było.

Poza powyższą działalnością, mającą na celu nadanie estetycznego wyglądu miastu, Wydział Plantacji sporządził plan projektowanego parku leśnego na terenie byłego lasu Konstantynowskiego, uwzględniając w nim przede wszystkim linje komunikacyjne dla jezdnych i pieszych, założenie boiska dla młodzieży, boiska wlotowego, cykłodromu, placu dla orkiestry i t. d. Oprócz tego zaprojektowano wewnątrz parku urządzenie trzech ogrodów: pomologicznego, botanicznego i zoologicznego. Na sporządzenie placu powyższego parku Magistrat ogłosił w swoim czasie konkurs.

Z innych stron życia miejskiego zaznaczyć należy, że w Łodzi istnieje około 500 związków i organizacji społecznych. W roku 1919 najliczniejszą wśród nich grupę stanowiły kooperatywy, których było 105, następnie stowarzyszenia i związki zawodowe — 88, instytucje filantropijne — 51, banki i towarzystwa kredytowe — 38, zrzeszenia oświatowe — 30, cechy — 27, towarzystwa artystyczne — 27.

W roku 1919 Łódź miała 4 teatry, 1 salę koncertową, 7 hoteli i 10 pism codziennych, w tem 6 polskich, 2 niemieckie i 2 żargonowe.

W roku 1920 Łódź liczyła 479 stowarzyszeń i instytucyj. Najbardziej liczebne były stowarzyszenia i związki zawodowe — 105, kooperatyw było 75, instytucyj filantropijnych — 39, oświatowych — 36, banków i towarzystw kredytowych — 34, towarzystw artystycznych 28, cechów — 27. Po-

zatem były w Łodzi 3 teatry, 1 sala koncertowa, 6 hoteli, z których jeden zarekwirowano na Urząd Wojewódzki i 14 pism, w tem 8 polskich, 4 niemieckie i 2 żargonowe.

W roku 1921 Łódź miała 2 teatry, 1 salę koncertową, 6 hoteli i 15 pism, w tem 9 polskich, 4 niemieckie i 2 żargonowe.

W Łodzi istnieją następujące straże ogniowe: Łódzka Straż Ogniowa Ochotnicza, oraz straże fabryczne i t. zw. pogotowia strażackie przy I, II i IV oddziałach straży fabrycznych.

Straże fabryczne umieszczone są w fabrykach i podzielone na: 5 oddział Tow. Akc. K. Scheiblera, VI oddział Tow. Akc. I. K. Poznański, VII oddział Tow. Akc. Leonhardta, VIII Tow. Akc. Allart, Rousseau i S-ka i IX oddział Tow. Akc. L. Grohman.

Przy I, II i IV oddziałach straży ogniowej znajdują się stałe (płatne) pogotowia strażackie, składające się z 12 toporników, 7 woźniców i 12 koni, które wyruszają natychmiast po zawiadomieniu o pożarze.

W roku 1919 na Łódzką Straż Ogniową Ochotniczą miasto subsydowało 840,000.— mk. w roku 1920 — mk. 1,500,000.—, w roku 1921 — mk. 2,250,000.—

DZIAŁALNOŚĆ ORGANÓW MIEJSKICH ZA UBIEGŁY TRZECHLETNI (1919-1921 ROKU) OKRES CZASU.

Zestawienie otrzymanych wpływów i dokonanych wydatków miejskich za każdy rok 1919—1921

I WŁASNE DOCHODY			II P O Ż Y C Z K I			
Z podatków i opłat	z innych źródeł		ROKU	ZE SKARBU PAŃSTWA		
	Mk.	f.		administracyjnej	aprowiz.	inwestycyjna
				Mk.	Mk.	Mk.
w 1919/20 (9 m.) mk. 9 303.357.31	80,995.781	04	1919/20 (9 m.)	800.000	—	—
w 1920/21 mk. 85.428.708.29	177.026.160	11	1920/21	60.000.000	5.000.000	2.000.000
w 1921 (9 m.) mk. 407.624.949.02	822.408.580	17	1921 (9 m.)	616 350.000	—	2.050.000

III

Pożyczki krótkoterminowe   Pożyczki długoterminowe
(do 31 grudnia 1921 roku w obligacjach miejskich)

ROKU	Mk.
1919/20	7.500.000
1920/21	53.195.000
	15.000.000

ROKU	Mk.
1919/20	68.350.000
1920/21	363.155.000
	73.616.000

O G Ó Ł E M

Łączna suma wpływów bez-Wydziału Handlowego

ROKU	Mk.	i.
1919/20 (9 m.)	90.297.138	35
1920/21	262.454.868	40
1921 (9 mies.)	1230.033.529	19

% stosunek do ogólnej sumy wpływów

%	%
10,30	69,70
32,55	67,45
33,14	66,86

Ogólna suma wpływów łącznie z Wydziałem Handlowym

w 1919/20 roku (9 mies.)	mk. 232.636.161,89
" 1920/21 "	" 512.256.019,21
" 1921 "	" 1.225.170.349,05

Ogólna wartość majątku miejskiego w dniu 1 stycznia 1922 r. wynosiła około
Mk. 13.000.000.000.—

W Y D A T K I

ROKU	Zdrowotność publiczna		Szkoln. i inst. kult. Oświat.		Dobroczynność publiczna		PERSONALNE			
	(Normalna)		(Normalna)		(Normalne)		Wynagrodzenie członków Magistr.		Wynagrodzenie pracown. miejskich	
	Mk.	f.	Mk.	f.	Mk.	f.	Mk.	f.	Mk.	f.
1919/20	10.113.692	65	14.963.713	88	10.429.663	19	282.533	35	8.696.721	84
1920/21	61.784.238	70	55.719.265	13	25.499.716	60	1.916.210	15	60.087.360	39
1921	219.016.311	86	219.161.109	83	91.468.590	13	6.752.137	50	137.649.205	—

O G O Ł E M

ROKU	NORMALNE		Inwestycyjne		Nadwyżka kasowa	
	Mk.	f.	Mk.	f.	Mk.	f.
1919/20	42.737.269	59	3.189.733	19	3.548.282	37
1920/21	77.456.588	37	9.175.228	05	3.914.380	01
1921 (9 m.)	430.870.714	71	27.881.925	99	57.670.978	41

UWAGA: Gazownie Miejskie wykazem niniejszym nie są objęte.

Poniżej zamieszczamy wykazy podatków oraz wykazy dochodów w tryleciu 1919-1921 za każdy rok osobno.

Inwestycje miejskie.

W ciągu 1919-1921 dokonano następujących inwestycji miejskich:

W dziale inżynieryjnym wykonano na kilkunastu ulicach roboty regulacyjne w celu zatrudnienia kilkutyśięcnej rzeszy bezrobotnych w 1919 r.

Głównie w tym samym celu przeprowadzono roboty regulacyjne na rzeczkach Łódce i Jasieni, pogłębiając je na przestrzeni około 3 kilometrów. Ponadto zbudowano 2 mosty murowane na Jasieni i wymurowano koryto rzeki Łódki na przestrzeni około 1 kilometra, przewidując, że Łódka i Jasień, po uskutecznieniu kanalizacji miejskiej, będą w przyszłości zbiornikami wód deszczowych.

Sprowadzono kilkaset wagonów kostki granitowej i porfirowej na zabrukowanie bardziej ruchliwych ulic, powiększając w ten sposób obszar bruków ulepszonych o 10000 metrów kwadratowych.

W dziale budownictwa wykonano budowę pierwszego gmachu szkoły powszechnej na 1500 dzieci z 4-ma oddziałami po 7 klas i wspólną salą gimnastyczną przy ul. Zagajnikowej. Koszt budowy powyższej szkoły wyniesie około 120 milionów marek.

Innych gmachów użyteczności publicznej w okresie sprawozdawczym nie budowano.

Oprócz wzmiankowanych już i rozpoczętych głównie dla zatrudnienia bezrobotnych robót, miasto dało inicjatywę do budowy kolei normalnej Łódź-Widzew-Zgierz-Łęczyca-Kutno. Roboty te zostały przejęte przez Pań-

stwowy Urząd Pracy i wkrótce przekazane Kolejom Państwowym, wykonującym wspomnianą linię kolejową na koszt państwa.

Przy robotach tych zatrudnionych było pod Łodzią około 8,000 robotników.

W latach następnych roboty przeniosły się do odcinka Łęczycy-Kutno, a zatrudnieni przy nich robotnicy znaleźli zajęcie w uruchomionym przemyśle włókienniczym.

Aprowidowanie ludności.

W czasie okupacji Łodzi przez władze niemieckie został powołany do życia przez Miejscowy Komitet Obywatelski Komitet Rozdziału Chleba i Mąki, w celu zaopatrywania ludności w chleb i mąkę.

Po zlikwidowaniu Komitetu Obywatelskiego nadzór nad Komitetem Rozdziału Chleba i Mąki objął Magistrat, pozostawiając Komitetowi nadal autonomję gospodarczą. Podczas zakładania Komitetu nie posiadano żadnego kapitału zakładowego, a urządzenia biurowe stanowiły meble, zabrane przez Komitet Obywatelski z byłych urzędów i szkół rosyjskich. Obroty Komitetu Rozdziału Chleba i Mąki polegały na tem, że władze okupacyjne przydzielaly Komitetowi na kredyt mąkę, po sfinansowaniu której Komitet regulował należności pieniężne. W ten sposób osiągnęte zyski przelewano rok rocznie do Magistratu, pewną część ich obracając na kapitał rezerwowy Komitetu, który w dniu 1 kwietnia 1919 roku wynosił mk. 350,852.—

W ciągu roku 1919/20 przy obrocie mk. 60,000,000.— zysk wynosił mk. 877,361.32, który to zysk Magistrat przekazał Komitetowi na kapitał rezerwowy, wynoszący w dniu 1 kwietnia 1920 roku mk. 1,237,213.32.

Ponieważ ceny kupowanej mąki, jako też przy sprzedaży chleba i mąki naznaczone były w celem Generał-Gubernatorstwie przez władze okupacyjne, o kalkulacji cen nie mogło być mowy. Dopiero w roku 1918, po objęciu władz administracyjnych przez Polaków, wobec nieustanawiania cen na całe terytorjum Rzeczypospolitej, Komitet zaczął prowadzić własne kalkulacje w ten sposób, aby po potrącaniu kosztów handlowych — stosownie do dyrektyw Rady Miejskiej, zwalczającej pośrednie podatki konsumpcyjnej — nie osiągać zysków.

Apro wizacja ludności w trzyleciu 1919-1921 pogarszała się z roku na rok, gdyż Państwowy Urząd Zbożowy, pomimo kilkakrotnych interwencji władz miejskich w Ministerstwie Apro wizacji, nie dostarczał Łodzi odpowiedniego kontyngentu. Komitet zmuszony był tedy sprowadzać artykuły pozakontyngensowe, aby uniknąć katastrofy głodowej.

Istniejący przy Magistracie m. Łodzi Wydział Zaopatrywania Miasta, obecnie przemianowany na Wydział Handlowy, łącznie z Komitetem Rozdziału Chleba i Mąki rozwijał w trzyleciu ożywioną działalność, mającą na celu apro wido wanie ludności.

W r. 1919 kapitał Wydz. Handlowego wynosił mk. 6,709,257.04, obrót za rok 1919/20 brutto wyniósł mk. 430,378,875.16, czysty zysk mk. 2,608,818.14.

W roku 1920 kapitał zwiększył się do mk. 9,317,775.18, obrót za rok 1920/21 brutto wyniósł mk. 2,296,268,911.08, czysty zysk mk. 91,455,159.57.

W roku 1921 wreszcie kapitał Wydziału Handlowego wzrósł do mk. 100,772,934.75, obrót za rok 1921 (pro wizo rycznie) dał mk. 5,772,903,000.—, czysty zysk — 2%, czyli około 120 milionów.

Od 1 stycznia 1922 roku, jak już nadmieniliśmy, Wydział Apro wido wania Miasta stał się autonomicznym wydziałem, prowadzącym własną gospodarke, a z Magistratem związanym jedynie służbowo.

Co do kalkulacji cen, to przeprowadzał ją Wydział Handlowy w następujący sposób: cena netto plus koszt przewozu, od 1 — 3 proc. i od 10 — 15 proc. kosztów administracyjnych. Zyski zostały użyte na rozszerzenie przedsiębiorstwa.

Personel miejski.

Każde stanowisko urzędnicze w służbie miejskiej zaliczone jest w etacie do jednego z 12 stopni służbowych, według których stały pracownik otrzymuje uposażenie, stosownie do stopnia służbowego i stanowiska, na jakim został zatwierdzony.

Uposażenie urzędnika miejskiego składa się: 1) z płacy zasadniczej, 2) dodatku drożyznianego, 3) dodatku rodzinnego, 4) dodatku za wysługę lat, 5) dodatku za studja wyższe i 6) dodatku funkcyjnego (dla kierowników).

Pobory zasadnicze, łącznie z dodatkiem drożyznianym przy zastosowaniu mnożnika 2031, wynosiły w m. styczniu 1922 roku dla:

I	kat. — mk.	97,651.—		VII	kat. — mk.	61,075.—
II	" — "	88,719.—		VIII	" — "	55,929.—
III	" — "	81,209.—		IX	" — "	51,169.—
IV	" — "	74,207.—		X	" — "	46,628.—
V	" — "	70,046.—		XI	" — "	41,545.—
VI	" — "	65,195.—		XII	" — "	37,058.—

Dodatki rodzinne są 3-ch kategorii i wynoszą:

mk.	8,124.—	na małą rodzinę	(16-krotny mnożnik)
"	14,217.—	" średnią "	(12-krotny ")
"	20,310.—	" dużą "	(8- " ")

Dodatek na wysługę lat obliczany jest w wysokości $2\frac{1}{2}\%$ za każdy rok przesłużony, przyczem zalicza się najwyżej 20 lat służby.

Dodatek za studja wyższe w wysokości 5% za każdy rok studiów obliczany jest -- podobnie jak i dodatek za wysługę lat od pensji zasadniczej, wraz z dodatkiem drożyznianym, przyczem nie może przewyższać 20% ogólnych poborów.

Dodatek funkcyjny przysługuje naczelnikom wydziałów i kierownikom biur za kierownictwo w wysokości:

dla I	kategorji	16-krotnego	mnożnika
"	II	"	12- " "
"	III	"	12- " "
"	IV	"	8- " "
"	V	"	8- " "

Oficjaliści zaliczeni są do 5-ciu kategorii, odpowiadających poborom urzędników miejskich od kategorii XII do VII.

Robotnicy wykwalifikowani (rzemieślnicy) zaliczeni są do 4-ch stopni płac:

I	kategorja	mk.	1,668.—	dziennie
II	"	"	1,855.—	"
III	"	"	2,038.—	"
IV	"	"	2,223.—	"

Pobory członków Magistratu na zasadzie uchwały Rady Miejskiej № 42 z dnia 13. IX. 1921 r. określone są jako stałe stawki i w dniu 1 stycznia 1922 roku wynosiły dla:

prezydenta	mk. 150,000.—
2-ch wiceprezydentów	„ 120.000.—
7-iu ławników po	„ 100,000.—

bez żadnych dodatków.

Normy wszelkich poborów niestałych, jak djety, ryczałty rozjazdowe i t. d. określają oddzielne przepisy.

W m. grudniu 1921 roku w biurach Magistratu, w zakładach użyteczności publicznej i przedsiębiorstwach miejskich zatrudnionych było:

843 urzędników,
1613 nauczycieli.
108 lekarzy,
13 felczerów,
33 artystów teatru miejskiego,
<u>1650 robotników</u>

Ogółem 4260 osób, które pobrały razem mk. 143,842,201.—

Wśród pracowników biur Magistratu na ogólną liczbę 776 urzędników znajduje się 70 z wyższem wykształceniem, 290 — z średniem i 406 z niższem.

W zestawieniu powyższem niebrani są pod uwagę urzędnicy Gazowni Miejskiej w liczbie 67.

W zakładach użyteczności publicznej w m. grudniu 1921 r. zatrudnionych było:

w Wydziale Zdrowotności Publicznej 92 urzędników, 396 robotników, którzy pobrali ogółem mk. 17,995,242.—

w Wydziale Opieki Społecznej — 84 urzędników, 136 robotników, którzy pobrali ogółem mk. 11,274,244.—

w Wydziale Plantacyj Miejskich — 12 urzędników, 177 robotników, którzy pobrali ogółem mk. 9,434,839.—

Ogółem pracowało w zakładach użyteczności publicznej 897 osób (188 urzędników i 709 robotników), które pobrały razem mk. 38,704,325.—

W przedsiębiorstwach miejskich w m. grudniu 1921 roku zatrudnionych było:

w Gazowni Miejskiej — 67 urzędników, 360 robotników, którzy pobrali mk. 19,850,810.—

w Cegielni Miejskiej — 1 urzędnik, 9 robotników, którzy pobrali mk. 729,661.—

w Wydziale Handlowym — 173 urzędników, 133 robotników, którzy pobrali 12,468,302.—, ogółem pracowało w przedsiębiorstwach miejskich 241 urzędników, 502 robotników, którzy pobrali razem mk. 33,048,73.—

W zakładach użyteczności publicznej i przedsiębiorstwach miejskich w m. grudniu 1921 roku zatrudnionych było ogółem urzędników i robotników 1640, którzy pobrali ogółem mk. 71,753,098.—

Zakłady użyteczności publicznej i przedsiębiorstwa miejskie.

I. Rodzaj zakładu użyteczności publicznej, wzgl. przedsiębiorstwa miejskiego.

- 1) Wydział Zdrowotności Publicznej,
- 2) „ Opieki Społecznej,

- 3) Wydział Plantacyj Miejskich,
- 4) Gazownie Miejskie,
- 5) Elektrownia Łódzka
- 6) Tramwaje Elektryczne,
- 7) Cegielnia Miejska,
- 8) Rzeźnia Miejska.

II. Data założenia.

Gazownia Miejska założona została w r. 1867 przez nadanie koncesji firmie C. Helmes i S-ka.

Elektrownia Łódzka założona została w r. 1900, (koncesja). Tramwaje Elektryczne istnieją od r. 1897 (koncesja). Rzeźnia Miejska—założona została w roku 1899 (koncesja).

III. Ilość zatrudnionych pracowników.

	w r. 1918/19	w r. 1919/20	w r. 1920/21
Gazownia Miejska .	344	400	442
Cegielnie „ (2)	10	37	21
Tramwaje elektryczne	812	867	912
Rzeźnie miejskie .	34	37	40

IV. Stan produkcji.

W Gazowni Miejskiej w r. 1918/19 wyprodukowano:

5,300,000 metr. sześć. gazu węglowego
 2,600,000 „ „ „ wodnego
 7,900,000 „ „ „ mieszanego
 1,035,000 kg. smoły
 354,000 hekt. koksu

W Gazowni Miejskiej w r. 1911/20 wyprodukowano:

5,700,000 metr. sześć. gazu węglowego
 2,900,000 „ „ „ wodnego
 8,600,000 „ „ „ mieszanego
 1,076,000 kg. smoły
 355,500 hekt. koksu.

W Gazowni Miejskiej w r. 1920/21 wyprodukowano:

5,604,000 metr. sześć. gazu węglowego
 2,750,000 „ „ „ wodnego
 8,354,000 „ „ „ mieszanego
 1,081,000 kg. smoły
 333,000 hekt. koksu.

Ponieważ Gazownia Miejska nie posiada nowoczesnych urządzeń maszynowych, operuje gorszym podpałem w postaci koksu z powodu braku gorszego gatunku węgla i obniżenia siły roboczej — przy 179 retortach poziomych i w fabryce gazu wodnego, Gazownia Miejska nie jest w moż-

ności pokryć zapotrzebowania mieszkańców miasta. (Maksymalna produkcja na dobę wynosi 30,000 metr. sześć., konsumpcja zaś około 100,000 mtr. sześć. na dobę.)

W Cegielniach Miejskich wyprodukowano w r. 1919 — 648,300 sztuk cegieł po mk. 150.— (cena rynkowa mk. 165.—); w roku 1920 wyprodukowano 1,216,000 sztuk po mk. 957,57 (cena rynkowa mk. 3000); w roku 1921 wyprodukowano: I — 1,006,000 sztuk po mk. 5650.— (cena rynkowa od 8000 do 14000 mk.), II — 1,175,000 sztuk po mk. 5,650.— (cena rynkowa 20,000 marek).

Ogółem wyprodukowano 4,045,300 sztuk, pozostało zaś 1,206,300:

Elektrownia Łódzka.

W r. 1919 wyprodukowała 19,522,100 kw. godzin

„ „ 1920 „ 32,125,500 „ „

„ „ 1921 „ 44,120,000 „ „

Obecnie czynione ograniczenia zużycia energii spowodowane zostały:

a) wywiezieniem przez okupantów dwóch tubergeneratorów najnowszego typu o sile 8,000 K. V. A. na ogólną rozporządzalną moc 20,000 K. V. A.;

b) wywiezieniem 36,400 metr. kabla na ogólną ilość 197,850 metr.;

c) uruchomieniem przemysłu, który w znacznej części przeszedł na napęd elektryczny.

Zaznaczyć należy, że już obecnie Elektrownia wytwarza przedwojenną ilość energii elektrycznej i sądząc z postępu robót przy ustawianiu turbin, ograniczenia zostały całkowicie zniesione w końcu maja r. 20.

W roku 1918/19 w Elektrowni Łódzkiej zatrudnionych było 287 pracowników, w roku 1919/20 — 276, w roku 1921 — 340 pracowników.

Tramwaje Elektryczne.

Statystyczne dane o ruchu i dochodach.

W roku 1919

wagonów w ruchu było	187
wagonokilometrów	4,262,424
liczba rozporządzalnych miejsc	29,852,553
przewieziono pasażerów	35,534,977
dochód w markach	9,475,971.74
Stosunek liczbowy pasażerów do liczby rozporządzalnych miejsc w %	119,0

W roku 1920

wagonów w ruchu było	187
wagonokilometrów	4,468,673
liczba rozporządzalnych miejsc	30,704,693
przewieziono pasażerów	34,043,461
dochód w markach	67,240,422.34
Stosunek liczbowy pasażerów do liczby rozporządzalnych miejsc w %	110,9

W roku 1921

wagonów w ruchu było	187
wagonokilometrów	4,724,633
liczba rozporządzalnych miejsc	31,479,280

przewieziono pasażerów	31,894,038
dochód w markach	441,969,182.—
Stosunek liczbowy pasażerów do liczby rozporządzalnych miejsc w %	101,3

W tramwajach elektrycznych w roku 1918/19 zatrudnionych było 812 pracowników, w roku 1919/20 — 867, w roku 1921 — 912.

Rzeźnia Miejska.

W 1919 roku

Bito	13,473 sztuk rogaczny
"	23,247 " nierogaczny
"	530 " koni
Przywóz	179,155 kg. mięsa.

W 1920 roku

Bito	10,984 sztuk rogaczny
"	54,134 " nierogaczny
"	194 " koni
Przywieziono	57,209 kg. mięsa.

W 1921 roku

Bito	22,068 sztuk rogaczny
"	66 951 " nierogaczny
"	402 " koni
Przywieziono	67,928 kg. mięsa.

Poza Rzeźnią Miejską istnieje Rzeźnia Bałucka, co do której Magistranie posiada żadnych ingerencji. Rzeźnia Bałucka wybudowana jest na gruntach włościańskich, a z chwilą rozszerzenia miasta znalazła się w obrębie Łodzi, pracując nadal na prawach koncesji, otrzymanej przez Urząd Gminy Bałuty—Radogoszcz z 1910 r. na lat 24.

Rzeźnia Bałucka obsługuje całkowicie staromiejską dzielnicę miejską.

W roku 1918/19 w rzeźniach miejskich zatrudnionych było 34 pracowników, w roku 1919/20 — 37, w roku 1921 — 40 pracowników.

V. Rezultaty gospodarki.

Gazownia Miejska.

Z powodu niezamknięcia przez Konsorcjum ksiąg handlowych za rok 1918/19 i 1919/20, zysków, ewent. deficytów za lata te ustalić nie można.

W roku 1920/21 przy obrocie mk. 139,000,000.— czysty zysk w Gazowni Miejskiej wyniósł mk. 609,187,69, na fundusz odnowienia obrócono 4,067,000.—

Elektrownia Łódzka.

W roku 1919 zysk wyniósł mk.	1,474,398.78
" " 1920 " " "	7,512,601.96
" " 1921 " " "	182,045,817.79

Tramwaje Elektryczne.

W roku 1919 zysk wyniósł mk.	532,329,02
" " 1920 bilans nie został jeszcze zatwierdzony przez Ogólne Zgromadzenie Akcjonariuszów	
" " 1921 " " " " "	

VI. Sposób użycia zysku.

W 1920/21 rok zysk Gazowni Miejskiej w wysokości marek 609,187.61 i mk. 4,067,000.— fundusz odnowienia użyte zostały na rozszerzenie i ulepszenie przedsiębiorstwa.

Zyski Elektrowni Łódzkiej w latach 1919 — 1921 użyte zostały na kupno nowych kabli i sprowadzenie 2-ch turbogeneratorów.

Wykaz Podatków w roku budżetowym 1919/20.

1)	Podatek od zabaw i widowisk, pobrany na zas. ust. 3/X 18 r.	2,139,040.60
2)	" od piwa pob. na zas. ust. 16. XI. 1915 r.	23,511.74
3)	" od psów	4,085.—
4)	" od gruntów, pob. na zas. ust. 9. II. 1916 r.	810,672.77
5)	" od biletów jazdy tramw. miejsk. i kolejek dojazdowych z dn. 18. II. 1919 r.	611,708.13
6)	" od zużycia gazu i elektr. pobier. pg. reg. z dn. 11. II. 1917 r.	504,174.62
7)	" miejski od nieruchomości	1,288,515.57
8)	50% dod. miejsk. od podatku patentowego za r. 1916	1,306,426.62
9)	Podatek od obrotu pob. na zas. ust. dn. 5. IX. 1918 r.	949,129.90
10)	Kary za nieprzestrzeganie przepisów podatkowych	295.—
11)	25% podatek zamiast udziału w realiz. poż. miejsk.	9,170.—
12)	15% podatek repartycyjny	259,614.11
13)	Podatek od dochodu	832,193.30
14)	Zaległości podatku mieszkaniowego	33,271.50
15)	" " okiennego	138.46
		<u>8,771,947.32</u>

O p ł a t y.

1)	Oplaty miejskie od weksli protestowanych i dokumentów rejentalnych	115,948.45
2)	" za poświadczenie ksiąg handlowych	1,258.05
3)	" za pozwolenie na handel uliczny pobierany po dług regul. z dn. 14. II. 1917	380.67
4)	" za zezwolenie na zakład i prowadz. przedsiębiorstw handl. i drobnych przemysłowych	33,769.—
		<u>151,356.17</u>

K o n c e s j e.

1)	Z Tow. Tramwajów Miejskich	182,550.61
2)	Z Gazownią Miejską	5,580.35
3)	Z Rzeźnią Miejską	87,422.68
	a) pobór od dochodów	5,184.—
	b) dla weterynarza	11,595.—
	c) za wyprowadzenie koni na targ	15,703.39
	d) za badanie mikroskopijne	2,700.—
4)	Z Tow. Łódzk. Kolei Dojazdowych	39,999.99
5)	Z przeds. rozlepiania afiszów	7,670.—
6)	Z targowiskami prywatnymi	
7)	Czysty dochód z dzierżawy targu pryw. przy ulicy Kościelnej № 6	21,745.80
		<u>880,053.62</u>

Podatki w roku budżetowym 1920/21.

1)	Miejski podatek od dochodu	4,853,197.20
2)	" " " nieruchomości	41,837.10
3)	" " " gruntu	99,004.22
4)	" " " obrotu	2,783,174.66
5)	Podatek 50% do podatku patentowego	23,198,579.85
6)	" 25% zam. udziału w realiz. poz. miejsk.	142,380.—
7)	" od psów	144,900.—
8)	" " zabaw i widowisk	18,897,434.74
9)	" " obchodów sylwestrowych	984,975.50
10)	" " piwa	20,963.97
11)	" " biletów jazdy tramwajów miejskich	4,683,526.20
12)	" " gazu i elektryczności	900,884.26
13)	" " monopolowy od węgla	20,880,665.70
14)	" " " soli	150,982.20
15)	" " " nafty	152,660.07
16)	" " " cukru	366,338.80
17)	Zaległość podatku mieszkaniowego	196.—
18)	" " okiennego	299.67
		<hr/>
		78,301,999.64

O p ł a t y.

1)	Oplaty miejskie od weksli protestowanych i aktów notarialnych	348,728.35
2)	" za handel uliczny	14.—
3)	" za zezwolenia na przedsiębiorstwa handlowe i drobne przemysłowe	150,295.50
4)	" za prawo jazdy po mieście	669,253.—
5)	" kancelaryjne	78,000.—
6)	" dorożkarskie	505.—
		<hr/>
		1,246,795.85

K o n c e s j e.

1)	Z. Tow. Tramwajów Elektr. Miejskich	3,653,269.10
2)	" Rzeźnią Miejską	
	a) pobór od dochodów	1,170,171.68
	b) za wyprowadzanie koni na targowisko	67,361.—
	c) za badanie mikroskopijne	418,401.—
3)	" Tow. Oświetlenia elektrycznego pobór od dochodu	404,945.02
4)	" Przedsiębiorstwem rozlepiania afiszów	36,000.—
5)	" targowiskami prywatnymi	53,375.—
6)	" wpływy z dzierżawionego przez miasto targu prywatnego przy ul. Kościelnej № 6	76,389.50
		<hr/>
		5,879,912.60

Wykaz podatków w roku 1921.

1)	Miejski podatek od dochodu	23,391,514.62
2)	" " " nieruchomości	2,889,934.—
3)	" " " gruntowy	531,669.52
4)	Podatek od obrotu	7,511,290.55

6)	Dodatki do państw. zasadniczego podatku przemysłowego (patentowego)	26,919,043.90
7)	Nadwyżka budżetowa ponad sumy preliminowane w ubiegłych latach udziału w państwowym podatku repartycyjnym	2,539,456.29
8)	Podatek mieszkaniowy	3,507,920.—
9)	„ 25% zamiast udziału w realizacji poz. miejsk.	773,933.25
10)	„ od psów	261,520.—
11)	„ od zabaw i widowisk	100,972,502.69
11a)	„ od obchodów sylwestrowych i noworocznych w r. 1921/22	3,785,130.—
12)	„ od piwa	26,393.39
13)	„ od biletów jazdy tramwajów miejskich i kolejek dojazdowych	37,939,231.06
14)	„ od gazu i elektryczności	9,963,513.78
15)	„ od siły zużywanej do celów ruchu	398,152.35
16)	„ monopolowy od węgla	57,187,011.38
17)	„ „ „ soli	168,908.50
18)	„ „ „ nafty	69,728.11
19)	„ „ „ cukru	739,399.—
20)	zaległości podatku okiennego	285.78
21)	Podatek od wynajmu mieszkań w hotelach, pensjonatach, pokojach umeblowanych, noclegowych i gospodach dla przyjezdnych	10,495,560.50
22)	Podatek szkolny z r. 1921	32 684,230.—
		<u>322,756,298.67</u>

O p ł a t y.

1)	Oplaty miejskie od weksli protestowanych i aktów rejentalnych	3,965,646.62
2)	„ za prawo jazdy po mieście	1,012,656.—
3)	„ kancelaryjne	363,110.—
4)	„ od wyrobów alkoholowych	<u>16,584,874.15</u>
		21,926,286.77
1)	„ od ładunków kolejowych	23,184,144.50
1)	„ za zezwolenia na prowadzenie przedsiębiorstw handlowych i drobn. przemysłowych	852,195.—

K o n c e s j e.

1)	Z Tow. Tramwajów Elektrycznych Miejskich	22,098,459.10
2)	„ Rzeźnią Miejską	
	a) pobór od dochodów	6,855,013.87
	b) za wprowadzanie koni	125,170.—
	c) badania mikroskopijne	1,174,588.10
3)	„ Tow. Oświetlenia Elektrycznego	
	a) pobór od dochodów	9,270,666.41
4)	„ Przedsiębiorstwem Rozlepiania afiszów	27,000.—
5)	„ targowiskami prywatnymi	123,325.—
6)	Wpływy z dzierżawionego przez miasto targu prywatnego.	83,996.60
		<u>39,758,219.08</u>

Wykaz dochodów w r. budżetowym 1919-20

		Zamierzenie		Wystawione przekazy	
		Mk.	f.	Mk.	f.
I	Zarząd Główny	6,865,130	—	13,797,839	14
II	Wydział Dobroczynności Publ.	1,037,600	—	1,168,787	04
III	Komitet Tanich Kuchen	816,875	—	1,073,068	61
IV	Wydział Finans. i Kontroli	58,660,894	—	62,058,606	97
V	" Szkolnictwa	3,384,695	—	5,590,698	41
VI	" Budownictwa	3,533,000	—	4,059,003	81
VII	" Zdrowotności Publ.	1,411,867	08	1,139,480	79
VIIa	Oddział Oczyszczania Miasta	81,000	—	85,257	17
VIII	Wydział Gospodarczy	1,805,600	—	688,300	95
IX	" Plantacyj Miejskich	431,650	—	431,814	97
Xa	Urząd Kontroli Miar i Wag	16,000	—	15,888	76
X	" Mieszkaniowy	1,000	—	1,883	30
XII	" Stanu Cywilnego	70,000	—	73,407	43
XIII	Wydział Statystyczny	240,000	—	113,101	—
		78,355,311	08	90,297,138	35
Podatek: Wydziały Handlowe.					
II	Wydział Zaprowiantowania Miasta	84,247,000	—	94,750,593	62
XI	Komitet Rozdziału Chleba i Mąki	89,150,413	—	47,588,429	91
		251,752,724	08	232,636,161	89

Wykaz wydatków w r. budżet. 1919-20

		Zamierzenia		Wystawione przekazy	
		Mk.	f.	Mk.	f.
I	Zarząd Główny	7,208,729	67	20,256,089	20
III	Wydział Dobroczynności Publ.	5,190,347	03	4,929,525	04
III	Komitet Tanich Kuchen	5,579,958	79	5,500,138	15
IV	Wydział Finansowo-Rachunk.	22,119,560	05	18,815,399	37
V	" Szkolnictwa	15,554,020	34	14,963,713	88
VI	" Budownictwa	10,736,298	56	9,802,299	04
VII	" Zdrowotności Publ.	10,777,118	—	10,113,692	65
VIIa	Oddział Oczyszczania Miasta	227,503	22	217,855	23
VIII	Wydział Gospodarczy	5,304,401	20	3,144,651	27
IX	" Plantacyj Miejskich	2,104,668	18	2,003,155	82
Xa	Urząd Kontroli Miar i Wag	12,806	73	12,805	23
X	" Mieszkaniowy	326,928	58	199,576	41
XII	" Stanu Cywilnego	123,828	15	122,494	58
XIII	Wydział Statystyczny	346,140	93	331,951	76
		85,612,309	43	90,413,347	63
Dodatek: Wydziały Handlowe.					
II	Wydział Zaprowiantowania Miasta	84,247,000	—	93,571,269	86
XI	Komitet Rozdziału Chleba i Mąki	95,650,741	15	44,837,287	70
		265,510,050	58	228,321,932	19

Wykaz wydatków w r. budżetowym 1920-21

		Zamierzenia		Wystawione przekazy	
		Mk.	f.	Mk.	f.
I	Zarząd Główny	58,996,291	06	27,871,836	41
III	Wydział Opieki Społecznej	28,570,967	14	25,499,716	60
III	Komitet Tanich Kuchen				
IV	Wydział Finansowo-Rachunk.	51,906,569	06	41,307,339	33
V	„ Szkolnictwa	64,515,121	87	55,719,265	13
VI	„ Budownictwa	49,381,587	97	43,526,445	47
VII	„ Zdrowotn. Publ.	67,515,735	74	61,784,258	70
VIII	Oddział Oczyszczenia Miasta				
VIII	Wydział Gospodarczy	20,915,360	26	16,407,659	55
IX	„ Plantacyj Miejskich	13,055,499	13	11,632,762	08
IXa	Oddział Oczyszczenia Pl. M.	1,852,220	—	1,741,759	82
X	Urząd Mieszkaniowy	4,443,000	84	4,287,455	75
XII	„ Stanu Cywilnego	1,136,030	—	1,110,285	84
XIII	Wydział Statystyczny	867,423	15	749,852	71
		343,155,806	22	291,638,597	39
Dodatki: Wydziały Handlowe.					
II	Wydział Zaprowiantowania Miasta	455,394,400	—	113,260,862	38
XII	Komitet Rozdziału Chleba i Mąki	317,920,608	25	90,297,158	35
		1,116,470,814	47	495,196,598	12

Wykaz dochodów w r. budżetowym 1920-21

		Zamierzenia		Wystawione przekazy	
		Mk.	f.	Mk.	f.
I	Zarząd Główny	1,675,840	—	4,364,995	83
III	Wydział Opieki Społecznej	4,781,060	—	7,372,979	04
III	Komitet Tanich Kuchen				
IV	Wydział Finansowo-Rachunk.	291,370,585	40	226,207,788	74
V	„ Szkolnictwa	1,261,000	—	1,040,432	04
VI	„ Budownictwa	11,380,000	—	8,979,058	65
VII	„ Zdrowotności Publicz.	2,645,200	—	3,359,331	42
VIIa	Oddział Oczyszczenia Miasta				
VIII	Wydział Gospodarczy	7,706,685	—	6,729,259	26
IX	„ Plantacyj Miejskich	3,586,700	—	3,686,281	20
IXa	Oddział Oczyszczania Pl. M.	3,000	—		
X	Urząd Mieszkaniowy	84,000	—	43,008	87
XII	„ Stanu Cywilnego	760,000	—	665,474	35
XIII	Wydział Statystyczny			6,259	—
		325,254,070	40	262,454,868	40
Dodatek: Wydziały Handlowe.					
II	Wydział Zaprowiantowania Miasta	455,394,400	—	104,267,802	69
XI	Komitet Rozdziału Chleba i Mąki	288,464,313	—	145,533,348	12
		1,069,112,783	40	512,256,019	21

Wykaz dochodów w roku budżetowym 1921 r.

		Zamierzenia		Przychód	
		Mk.	f.	Mk.	f.
I	Zarząd Główny	1,572,000	—	1,711,978	79
III	Wydział Opieki Społecznej	15,079,425	—	22,550,784	91
III	„ Finansowo Rachunkowy	779,607,166	59	972,409,345	81
III	„ Oświaty i kultury	18,249,839	—	18,551,332	25
V	„ Budownictwa	36,665,100	—	18,627,371	35
VI	„ Zdrowotności Publicznej	16,928,250	—	7,574,200	18
VII	„ Gospodarczy	17,452,400	—	10,658,604	57
VIII	„ Plantacyj Miejskich	2,652,600	—	3,083,173	35
IX	Oddz. Oczyszcz. Placów Miejsk.	7,050,168	—		
IXa	Urząd Mieszkaniowy	290,000	—	301,565	93
X	Komitet Rozdziału Chleba i Mąki	58,877,154	44	13,935,516	06
XI	Urząd Stanu Cywilnego	3,004,010	—	3,090,738	—
XII	Wydział Statystyczny	1,561,000	—	1,562,683	50
XIII	Kasa Podatkowa				815.12
P o d a t e k.		958,969,113	03	1,073,638,109	52
II	Wydział Zaprowiantowania Miasta	1,760,771,000	—	4,863,180	16
		2,719,740,113	03	1,068,774,929	36
	Depozyty i Aserwaty			31,373,245	09
	Zaliczki			125,022,174	58
		2,719,740,113	03	1,225,170,349	03

Wykaz wydatków w roku budżetowym 1921 r.

		Zamierzenia		Rozchód	
		Mk.	f.	Mk.	f.
I	Zarząd Główny	41,391,761	50	40,731,890	07
III	Wydział Opieki Społecznej	86,379,490	—	91,468,590	13
III	„ Finansowo Rachunkowy	93,764,285	23	60,605,398	93
III	„ Oświaty i Kultury	200,649,705	50	219,161,109	83
V	„ Budownictwa	149,956,100	—	138,473,319	40
VI	„ Zdrowotności Publicznej	177,401,264	—	219,016,311	86
VII	„ Gospodarczy	60,717,468	25	51,465,579	34
VIII	„ Plantacyj Miejskich	38,538,122	35	42,642,154	28
IX	Oddział Oczyszcz. Placów Miejsk.	7,030,168	—	7,056,421	50
IXa	Urząd Mieszkaniowy	12,805,210	—	16,621,499	54
X	Komitet Rozdziału Chleba i Mąki	72,619,163	20	10,414,403	95
XI	Urząd Stanu Cywilnego	3,004,010	—	3,735,083	67
XII	Wydział Statystyczny	14,912,365	—	13,447,937	46
XIII		958,969,113	03	964,835,699	94
D o d a t e k.					
II	Wydział Zaprowiantowania Miasta	1,760,771,000	—	24,126,683	50
				988,962,383	44
	Depozyty i Aserwaty			23,938,149	95
	Zaliczki			144,026,145	13
		2,719,740,113	03	1,156,926,678	52

Aleksy Rzewski
Prezydent m. Łodzi.

